

UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

**KYBERŠIKANOVANIE A JEHO FORMY AKO
SOCIÁLNE RIZIKÁ**

5469e5a7-78b0-4e46-bb3b-386d5546e670

UNIVERZITA MATEJA BELA BANSKÁ BYSTRICA

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIÁLNEJ PRÁCE

**KYBERŠIKANOVANIE A JEHO FORMY AKO SOCIÁLNE
RIZIKÁ**

Diplomová práca

5469e5a7-78b0-4e46-bb3b-386d5546e670

Študijný program: Sociálna práca

Študijný odbor: Sociálna práca

Školiace pracovisko: Katedra sociálnej práce

Vedúca diplomovej práce: prof. PaedDr. Anna Hudecová, PhD.

Banská Bystrica 2016

Bc. Romana Marušková

ČESTNÉ VYHLÁSENIE

Vyhlasujem, že som svoju diplomovú prácu napísala samostatne a pod odborným vedením prof. PaedDr. Anna Hudecová, PhD. a použila som literatúru uvedenú v zozname.

V Banskej Bystrici 18.4.2016

.....

Romana Marušková

POĎAKOVANIE

Ďakujem prof. PaedDr. Anne Hudecovej, PhD., za jej odborné usmernenie, pripomienky a cenné rady pri tvorbe diplomovej práce. Taktiež moje poďakovanie patrí pedagógom z Gymnázia Františka Švantnera v Novej Bani, za ich ochotu, pomoc a čas pri realizovaní výskumu k diplomovej práci.

ABSTRAKT

MARUŠKOVÁ, Romana: Kyberšikanovanie a jeho formy ako sociálne riziká [Magisterská práca] – Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, Katedra sociálnej práce. – Vedúca magisterskej práce: Prof. PeaDr. Anna Hudecová, PhD. – Banská Bystrica: PF UMB, 2016, s.

Diplomová práca bude zameraná na objasnenie kyberšikanovania a jeho jednotlivých foriem, ktoré analyzuje vo vzťahu k sociálnym rizikám. Práca bude venovať pozornosť prevencii tohto problému z hľadiska sociálnej práce.

Kľúčové slová: kyberšikanovanie, sociálne riziká, kyberagresor, obeť kyberšikanovania, dôsledky kyberšikanovania, prevencia kyberšikanovania

Cieľom diplomovej práce je poukázať na nový fenomén dnešnej doby-kyberšikanovanie, na riziká ktoré prinášajú jednotlivé formy kyberšikanovania a upozorniť na významnosť prevencie kyberšikanovania z aspektu sociálnej práce.

ABSTRACT:

MARUŠKOVÁ, Romana: Cyberbullying and its forms as social risks [Diploma Thesis] – University of Matej Bel, Pedagogic Faculty, Department of social work. – Director of studies: Prof. PaedDr. Anna Hudecová, PhD.– Banská Bystrica: PF UMB, 2016, s.

The thesis will concern the clarification of cyberbullying and its various forms, which will be analyzed in relation to social risk. The thesis will focus to prevention of this problem in terms of social work.

Key words: cyberbullying, social risks, cyberaggressor, the victim of cyberbullying, the consequences of cyberbullying, cyberbullying prevention

The aim of the thesis is refer the new phenomenon of our time- cyberbullying, to risks posed by various forms of cyberbullying and to highlight the significance of preventing cyberbullying from aspect of social work.

OBSAH:

ÚVOD	10
1 KYBERŠIKANOVANIE AKO NOVODOBÝ FENOMÉN	12
1.1 Druhy kyberšikanovania	14
1.2 Prostriedky kyberšikanovania.....	17
1.3 Typy kyberšikanovania.....	19
1.4 Účastníci kyberšikanovania.....	20
1.4.1 Agresor kyberšikanovania.....	20
1.4.2 Obeť kyberšikanovania.....	21
1.4.3 Pasívni účastníci kyberšikanovania- prizerajúci.....	22
2 KYBERŠIKANOVANIE AKO SOCIÁLNO-PATOLOGICKÝ JAV A DOSLEDKY KYBERŠIKANOVANIA	24
2.1 Komparácia tradičného šikanovania s kyberšikanovaním.....	25
2.2 Dôsledky kyberšikanovania.....	27
3 PREVENCIA KYBERŠIKANOVANIA A LEGISLATÍVNE UKOTVENIE KYBERŠIKANOVANIA	34
3.1 Prevencia prostredníctvom školskej sociálnej práce.....	37
3.2 Prevencia prostredníctvom existujúcich projektov.....	40
3.3 Prevencia kyberšikanovania zo strany rodičov a zo strany školy.....	44
3.4 Legislatívne poňatie kyberšikanovania na Slovensku.....	48
4 PROJEKT VÝSKUMU	52
4.1 Predmet výskumu.....	52
4.2 Cieľ výskumu.....	52
4.3 Objekt výskumu.....	52
4.4 Výskumné otázky.....	52
4.5 Hypotézy výskumu.....	53
4.6 Metodológia výskumu a výskumné techniky.....	53
5 ANALÝZA A INTERPRETÁCIA VÝSLEDKOV VÝSKUMU.....	55
5.1 Informačné údaje o respondentoch	55
5.2 Návšteva internetu.....	55
5.3 Zisťovanie výskytu foriem kyberšikanovania.....	57
5.4 Psychosomatické ťažkosti zanechané formami kyberšikanovania...	62

5.5	Poznanie rizík využívania internetu.....	63
5.6	Preferovaní odborníci v prípade kyberšikanovania.....	64
6	ZOVŠEOBECNENIE VÝSLEDKOV VÝSKUMU.....	66
7	ODPORÚČANIA PRE PRAX.....	69
	ZÁVER.....	70
	ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV.....	72
	PRÍLOHY.....	76

PREDHOVOR

Podnetom pre napísanie diplomovej práce bolo hlbšie preskúmanie problematiky kyberšikanovania, ako novodobého fenoménu. Máme za to, že kyberšikanovanie bude postupom času na Slovensku naberať na svojej intenzite, či už je to pri výskyte kyberagresorov a ich obetí, alebo na formách kyberšikanovania, ktoré budú mať za následok čoraz viac obetí. Aj z uvedených dôvodov je preto stále tento problém riešiť a venovať sa hlavne prevencii zameranej na empatiu nie len medzi deťmi a adolescentmi, ale aj medzi samotnými dospelými. Adolescenti sú však najrizikovejšou skupinou, preto na Slovensku vznikli aj mnohé internetové projekty, ktoré sú veľkou pomocou taktiež aj pre dospelých, učiteľov a rodičov, kde nájdú mnohé informácie o kyberšikanovaní a taktiež aj informácie o pomoci v prípadoch kyberšikanovania.

V teoretickej časti sme sa snažili priblížiť problematike kyberšikanovania, následne sme sa venovali dôsledkom ktoré obnáša kyberšikanovanie a prevencii s zameraním na rodičov, školu a hlavne na školského sociálneho pracovníka. Cieľom empirickej časti bolo identifikovanie najčastejšej formy kyberšikanovania u adolescentov, riziká spojené s kyberšikanovaním a informovanosť o pomoci zo strany sociálneho pracovníka.

ÚVOD

Novodobé technológie, ako sú mobilné telefóny, počítače, notebooky, nám umožňujú každodennú komunikáciu s okolitým svetom a to práve pomocou internetového pripojenia alebo zasielaním sms či mms správ. Nie je to nutnosť, no ľudia si už zvykli na čo najrýchlejšiu komunikáciu a považujú ju už za samozrejmosť. Ako aj všetko ostatné, tak isto aj komunikovanie cez internet má svoje pozitíva a negatíva. Za pozitívum považujeme už spomínanú rýchlosť komunikácie cez maily, chaty, alebo video hovory. K negatívam zaraďujeme absenciu osobného kontaktu alebo rozhovoru face to face, čo má za dôsledky mnohé nedorozumenia medzi komunikujúcimi. Väčšinouými užívateľmi internetu a sociálnych sietí patria bezpochyby mladí ľudia, ktorí ho využívajú nie len na získavanie nových informácií potrebných napr. do školy, ale hlavne na komunikáciu s rovesníkmi, kamarátmi a podobne.

S možnou anonymitou ktorú zabezpečuje internet vznikajú sa objavujú ľudia, využívajúci práve túto anonymitu. Ide o kyberšikanovanie-novodobý fenomén, prejavujúci sa agresívnym a útočiacim správaním. Rizikovní sú mladí ľudia, ktorí ak sa stanú obeťou kyberšikanovania si ponesú sociálne následky aj do dospelosti, agresori zas môžu neskôr začať páchať aj trestné činnosti. Už len zo spomenutých dôvodov je potrebné zaujímať sa o túto problematiku, venovať sa prevencii ktorá by síce celkovo kyberšikanovanie neodstránila, no dokázala by ju dostatočne eliminovať.

Záverečná práca je zameraná na objasnenie kyberšikanovania ako novodobého fenoménu, jeho dôsledkami so zameraním na obeť kyberšikanovania a následnou prevenciou či už zo strany školy, rodičov a v neposlednom rade zo strany školského sociálneho pracovníka pracujúcimi s deťmi, ktoré sú najviac ohrozené. V empirickej časti prikladáme dôraz na identifikovanie najčastejšie sa vyskytujúcej formy kyberšikanovania u adolescentov, zistenie úrovne informovanosti o rizikách

na internete, taktiež o možnej pomoci kompetentných osôb v prípade kyberšikanovania.

1 KYBERŠIKANOVANIE AKO NOVODOBÝ FENOMÉN

Kyberšikanovanie je moderná forma šikanovania, odohrávajúca sa v kyberpriestore, v priestore mimo fyzickej reality. V dnešnej dobe si život bez informačných technológií- počítačov, mobilu a internetu nevieme už ani predstaviť, využívame ho na pozieranie obľúbených filmov, písanie správ, získavanie nových informácií z domova i zo sveta a v neposlednom rade ho využívame na komunikáciu cez sociálne siete.

Hlavne súčasná mládež internet vníma ako niečo prirodzené, súčasť svojho života, kde prejavujú svoje správanie nie pri priamom stretnutí s obeťou, ale za pomoci internetovej komunikácie a správanie sa prejavuje v rôznych formách. V období pred využívaním informačných technológií ľudia vyjadrovali svoje pocity buď pozitívnym alebo negatívnym správaním sa k druhej osobe, v negatívnom smere to mohlo viesť ku hádkam, fyzickému ubližovaniu alebo k šikanovaniu. Človek sa od narodenia nachádza v sociálnom prostredí, kde prebiehajú sociálne interakcie. S prístupom k informačným technológiám sa takéto prejavy správania preniesli do online sveta, sociálne prostredie a interakcie prebiehajú v online svete, kde po väčšine sú ľudia uvoľnenejší, prístupnejší a častokrát nadväzujú kontakty s úplne cudzími osobami len aby boli vypočutý a preto kyberagresor vidí internet ako prostriedok ako niekomu vedome ublížiť. Pri internetovej komunikácii prebieha fenomén anonymity, ktorý sa nevyskytuje pri bežnej komunikácii. Byť niekým iným ako v skutočnosti som a konverzovať s cudzou osobou môže byť zábavné ak ide o neškodnú zábavu. Ak však na druhej strane sedí deviantný jedinec, komunikácia sa stáva nebezpečná hlavne pre deti a dospievajúcich jedincov (Wolfsberg in Vaňkátová, 2010).

Komunikácia cez internet je špecifická, keďže prebieha vo virtuálnom prostredí nie je možné, aby sa v nej zachovali všetky potrebné verbálne a neverbálne komunikačné zložky. Práve internetovú komunikáciu sprevádza disinhibičný efekt. Disinhibičný efekt popísal Vybíral (in Kovářová and Kopecký, 2012) ako odhodenie zábran, prekážok alebo

rozpakov, hanblivosti, zbabelosti. Vo väčšine prípadov ide taktiež aj o odhodenie zábran či mravných hodnôt a noriem správania sa. Ide o odhodenie prekážok alebo zábran, pri ktorých človek o sebe môže prezradiť intímne a dôverné informácie, následkom čoho to môže mať pozitívny vplyv na komunikáciu- slušné, milé chovanie, ale aj negatívny vplyv- agresivita, hrubé a vulgárne. Tento efekt je možné pozorovať takmer u každého užívateľa sociálnych sietí.

Podľa Sulera (in Kovářová and Kopecký, 2012) vieme rozoznať šesť zdrojov disinhibičného efektu. Ide o nasledovné:

- Anonymita (You don't know me)- ide o ľudí skrývajúcich svoju identitu za prezývky a takýmto spôsobom sú do istej miery chránení a bez väčších následkov môžu prejavovať svoje postoje, názory a potreby.
- Neviditeľnosť (You can't see me)- človek na druhej strane nevidí, ako sa ten, s ktorým komunikuje tvári, nevie o jeho mimických prejavoch alebo ako vyzerá.
- Asynchronicita (See you later)- užívateľ má možnosť odpísať na správu neskôr, má možnosť si premyslieť odpoveď a reagovať inak, ako by reagoval pri reálnej komunikácii.
- Solipsistická introjekcia (It's all in my head)- v prípadoch komunikácie cez rôzne typy sociálnych sietí, človek nemá reálnu predstavu o tom, ako ten druhý vyzerá, ako by reálne reagoval na situácie, aká sú jeho prejavy správania, jeho mimika, či gestikulácia. Človek si len v hlave môže vytvoriť nereálny obraz o jeho podobe z komunikácie cez internet, podľa jeho prianí alebo očakávaní. Všetko sa však nachádza len v jeho fantázii a človeka na druhej strane si môže idealizovať podľa seba.
- Disociatívna predstavivosť (It's just a game)- mnohí si vytvárajú na internete novú osobnosť cez ktorú sa prezentujú okoliu. Takýmto spôsobom sa zbavujú zodpovednosti, čo sa im môže zapáčiť. Je veľká pravdepodobnosť, že si takéto správanie prenesú aj do reálneho sveta, kde si budú myslieť, že sa stále nachádzajú v nejakej hre ktorú môžu len vypnúť a zbaviť sa všetkej zodpovednosti.

- Minimalizácia authority(We are equals)- keďže na internete si môžeme vytvoriť aj novú identitu, niekedy až opačnú od našej reálnej, vznikajú nové nereálne role a v takomto prípade nie je podstatné, aký má človek v reálnom živote status a postavenie (Kovářová and Kopecký, 2012) . Podľa Sulera rozlišujeme dva typy disinhibovaného správania a to neškodnú a nepríjemnú, alebo otravnú. *Neškodná disinhibícia* pomocou straty ostýchavosti a zábran môže napomôcť k porozumeniu seba samého. Vďaka nej si človek dovoľí prejaviť sa akoby chcel, podľa jeho predstáv, avšak pri reálnej komunikácii by sa na takýto prejav neodvážil. Za pomoci podporovania a vyjadrenie pochopenia k tomu druhému- teda za pomoci neškodnej disinhibície, sa k sebe ľudia voči sebe chovajú oveľa pozitívnejšie v online svete ako v tom reálnom. Druhý typ disinhibovaného správania-*nepríjemné a otravné správanie* zasa naopak, v sebe nesie prvky agresivity, vyhrážok, kritiky a podobne (Černá, 2013)

Sociálne siete sú vhodným prostredím, kde užívatelia môžu zostať anonymnými a zároveň ich chránia pred odhalením identity. Na rozdiel od šikanovania, obeť kyberšikanovania sú zraniteľnejšie a to z dôvodu prístupnosti. Kyberagresor sa vie k svojej obeti dostať kedykoľvek a na rôznych miestach, kde sa tak ako pri tradičnom šikanovaní obeť ťažko ubráni a následky kyberšikanovania bývajú rovnaké ako pri šikanovaní. Je to ten istý prejav správania sa, avšak odohrávajúci sa v inom priestore (Černá, 2013).

1.1 Druhy kyberšikanovania

Autorka Willardová (in Prochádzka a kol,2014) vymedzuje najčastejšie typy kyberšikanovania ktorými sú:

- Provokovanie (flaming)
- Obťažovanie (harassment)
- Prenasledovanie pomocou internetu (cyberstalking)
- Ohováranie (denigration)
- Napodobňovanie alebo používanie identity inej osoby (impersonation)
- Odhaľovanie tajomstiev a manipulovanie (outing and trickery)

- Vylúčenie z online skupiny (exclusion)
- Fackovanie pre zábavu (happy slapping)

Provokovanie (flaming)-ide zväčša o hádku vo virtuálnom prostredí, ktorá má prudký a intenzívny charakter. Autor Willard (in Kowalski 2012) uvádza, že flaming je virtuálny spor medzi dvoma alebo viacerými jedincami. Typické je odohrávanie sa na verejných miestach ako sú chatovacie miestnosti a rôzne diskusie než výmena súkromných správ. Charakterizuje sa ostrými a urážajúcimi slovami, útočným a vyhrážajúcim sa prejavom (Černá,2013). Flamery si úmyselne hľadajú obete, ktoré sú nadšencami určitých predmetov, resp. názorov a neskôr kyberagresor môže začať útočiť aj na rasu, pohlavie, sexuálnu orientáciu alebo ekonomické postavenie obete. Flamerom môžu byť všetci bez rozdielov veku, rasy, náboženstva a podobne. Mnoho z nich sú, resp. boli deti, ktoré nevyrastali v zdravom rodinnom prostredí a môžu byť sami obeťami zneužívania. Internet im dal pocit kontroly a dôležitosti, ktoré im práve v rodinnom prostredí chýba (www.nobullying.com).

Obťažovanie (harassment)- je „, používanie internetu, mailu alebo iných foriem komunikácie, aby zámerne obťažovali, útočili a inak znepokojovali inú osobu. Môžu zahŕňať obscénne a posmešné poznámky zameriavajúce sa na pohlavie, rasu, sexuálnu orientáciu, národnosť alebo náboženstvo“ (Maras, 2015,s.16). Agresor opakovane zasiela množstvo obťažujúcich správ a to sústavne, keď sa obeť pripojí na internet, v prípade mobilných telefónov to môžu byť nežiadúce SMS alebo MMS správy. Ide prevažne o jednostrannú komunikáciu zo strany agresora, v ďalšom prípade obeť začne s kyberagresorom bežne komunikovať, po čase však začína byť konverzácia nepríjemná a obeť takúto konverzáciu už nevie ukončiť (Černá, 2013).

Prenasledovanie pomocou internetu (cyberstalking)- podobne ako harassment sa pri cyberstalkingu objavuje opakované zasielanie útočných správ s možnými vyhrážkami, ktoré môžu prejsť k fyzickému ohrozeniu. Pomocou typických prejavov si páchatel vynucuje pozornosť kde patria *pokusy kontaktovať obeť pomocou internetu, dopisov, balíkov, zasielanie odkazov*, kde obsah môže byť príjemný, vtipný. Ak sa mu nedostáva

odpovedi začne obeť zastrašovať, vydierať, vyvoláva pocity viny a podobne. Ďalším prejavom je *demonštrácia moci a sily* kde agresor dáva priamo dôraz na vyhrážky a v obeti vyvolávajú strach. Ide o fyzické prenasledovanie obete či už zo školy, z práce, na nákupy a podobne, ktoré sa spájajú s vyhrážkami zabitím alebo násilím. Tretím typickým prejavom je *deštrukcia vecí obete*. Pri tomto prejave agresor poškodzuje zámerne veci obete. Ide o poškodzovanie vecí ktoré sú vo vlastníctve obete. Agresor sa tak isto snaží aj *poškodiť reputáciu obete* kde ide hlavne o očierňovanie na pracovisku, v rodinnom prostredí a u blízkych príbuzných a to šírením nepravdivých informácií v snahe znížiť dôveryhodnosť obete. Posledným typickým prejavom je, že *agresor seba označuje za obeť* (www.e-nebezpeci.cz).

Ohováranie (denigration)- vyjadruje šírenie negatívnych a zraňujúcich informácií o človeku, ktorého sa snažíme z rôznych dôvodov očierniť alebo inak poškodiť a to prostredníctvom internetu alebo iných informačných technológií. Ohováranie má za cieľ obeť sociálne poškodiť alebo vylúčiť. Nepravdivé informácie sa šíria veľmi rýchlo a ťažko sa im vie človek ubrániť. Môžeme povedať, že po určitej dobe začnú žiť nepravdivé informácie o danej osobe svojím vlastným životom (Černá,2013).

Napodobňovanie alebo používanie identity inej osoby (impersonation)- cieľom je krádež identity a citlivých údajov agresorom prostredníctvom informačných technológií za účelom poškodiť, uraziť alebo ponížiť obeť. Za účelom krádeže identity môže byť taktiež kriminalita, kde sa páchatel v rámci trestného činu vydáva za inú osobu, alebo vytvorenie úplne novej identity s cieľom začať nový život. Pri krádeži niečej identity môže agresor komunikovať s vašimi priateľmi, rodinou, kolegami a spôsobiť vám rozsiahle škody a to hlavne v oblasti sociálnych vzťahov. Stačí, ak použije podobnú prezývku na sociálnych sieťach, fórach a podobne. Vo vážnejších prípadoch si už agresor môže zistiť heslá na kontá, tým pádom píše v mene obete kyberšikanovania. Problémom po väčšine býva, že mladí ľudia sa zdôverujú so svojimi heslami svojim priateľom alebo spolužiakom, ktorý toho môže následne zneužiť (Willard in Černá, 2013). Signálmi, že sa človek stal obeťou

krádeže identity sú prípady, ak vám prestali chodiť bežné správy, kontaktujú vás ľudia ktorých vôbec nepoznáte a podobne (Barot, 2012).

Manipulovanie a odhaľovanie tajomstiev (trickery and outing)- ak chce agresor zistiť intímne informácie a tajomstvá o obeti, ide o manipulovanie obete. Prípadná manipulácia môže začať lichôtkami, v nájdení spoločnej témy, ktoré obeť väčšinou ocení a naďalej pokračuje v konverzácii s agresorom, ktorá môže prejsť k zisťovaniu intímnych vecí o obeti. Odhaľovaním tajomstiev sa rozumie, ak agresor vedome zverejňuje alebo ďalej šíri intímne informácie, súkromné fotografie alebo videá prostredníctvom informačných technológií a to osobám ktorým neboli prvotne určené (Hollá, 2013).

Vylúčenie z online skupiny (exclusion)- ide o online skupiny ako sú online hry, vylúčenie zo skupiny na sociálnych sieťach, fórach a diskusných skupinách. Podľa Černej (2013) je to pre obeť bolestné aj keď nejde o priamu agresiu. Ide skôr o nenaplnenie potreby niekam patriť, ktorá je obzvlášť pre mladého človeka veľmi dôležitá a vylúčenie zo skupiny býva pre človeka frustrujúce.

Fackovanie pre zábavu (happy slapping)- aj keď to v preklade znamená, že je to pre zábavu, nanešťastie to nie je zábavné pre obeť. Zatiaľ čo jedna osoba fyzicky napáda obeť, druhá zaznamenáva útok na médium. Takéto video sa zašle iným ľuďom na mobil alebo internet kde to už môže vidieť nemalé množstvo ľudí (Hunter, 2012) .

1.2 Prostriedky kyberšikanovania

Prostriedky vnímame ako veci, pomocou ktorých agresor môže kyberšikanovať svoje obeť. Jedná sa hlavne o mobilné telefóny a internet. Neodmysliteľnou súčasťou sú sociálne siete, diskusné fóra, blogy a iné. Tieto prostriedky umožňujú obsahy ukladať, zdieľať, upravovať, čo následne môže byť zneužitie.

Mobilné telefóny- objavili sa už v polovici 90-tych rokoch 20.storočia a veľmi rýchlo sa rozšírili po celom svete. V súčasnosti majú mobily už aj deti v mladom veku a to z dôvodu, aby rodičia vedeli kde sa ich deti nachádzajú. Mobilné telefóny môžu byť zneužitie ku kyberšikanovaniu a to za pomoci rôznych druhov správ ktoré sa môžu

z neho šíriť. Okrem ujmy spôsobuje v niektorých prípadoch aj finančné problémy, ktoré súvisia so poplatnými sms alebo mms správami.

Internet- v dnešnej dobe je to masmédiu, cez ktoré sa informácie šíria najrýchlejšie. Poskytuje priestor na šírenie informáciami rôznymi formami a to písanou, zvukovou alebo za pomoci videí či obrázkov a fotiek.

Súčasťou internetu sú *webové stránky*- slúžia na propagovanie a podporovanie organizácií či podnikov. Tak isto ako aj iné prostriedky, webové stránky môžu byť zneužitú na kyberšikanovanie a to za účelom zobrazenia nevhodných a urážlivých informácií. V súčasnosti sa stáva, že hlavne fotografie bývajú zneužitú, upravenú a následne vyvesenú na webové stránky kde sú spoločne s fotkou poskytnutú aj informácie o tej konkrétnej osobe.

E-maily- sú využívané na posielanie a prijímanie správ a to práve prostredníctvom internetu. Kowalski (in Hollá, 2013) uvádza, že iba jedným stlačením klávesy je možné tú istú správu s textom alebo obrázkom či fotkou preposlať veľkému množstvu ľudí, čo je veľmi dobrý spôsob na poníženie inej osoby.

Sociálne siete a chat (četovanie)- na internete môžeme nájsť nespočetné množstvo sociálnych sietí. V dnešnej dobe medzi najznámejšie patrí Facebook, Twitter či MySpace. Výhodou sociálnych sietí je rýchla komunikácia, medzi nevýhody môžeme zaradiť zneužitie fotografií a informácií ktoré majú prvky kyberšikanovania. V takýchto prípadoch je najlepšie, ak si užívatelia sociálnych sietí zabezpečia svoj profil, aby o ňom neunikli žiadne informácie, ktoré by sa mohli zneužiť. Chat predstavuje virtuálnu komunikáciu medzi ľuďmi, ktorí diskutujú na témy rôzneho druhu. Ku kyberšikanovaniu v takomto prípade môže dôjsť pri ohováraní, ignorovaní člena chatu, alebo pri získavaní dôverných informácií, ktoré následne použije proti človeku.

Na internete sa môžeme stretnúť aj s *blogmi*- sú to denníky v online svete, ktoré sú sprístupnené verejnosti. V nich sa píše rôzne príbehy, vyjadrujú názory, píše komentáre. V prípade kyberšikanovania blogy môžu obsahovať urážky smerované k osobe, ktorú chce agresor poškodiť (Hollá, 2013).

1.3 Typy kyberšikanovania

Odlišujeme dva typy kyberšikanovania a to za pomoci priamych útokov a útokov v zastúpení. Pedagogicko- psychologická poradňa v Plzni (https://www.clovekvtisni.cz/uploads/file/1367343938-kybersikana_web.pdf) ich definovala nasledovne.

K priamym útokom kyberšikanovania patrí:

- Posielanie výhražných a obťažujúcich správ za pomoci internetu, SMS alebo MMS správ;
- Krádež hesla;
- Zverejňovanie intímnych, chýlostivých informácií, fotografií prostredníctvom internetu alebo mobilným telefónom;
- Preposielanie dehonestujúcich fotografií alebo nahrávok spolužiakov, ktorí sú na danej fotografii resp. videu zosmiešňovaní;
- Hlasovanie za pomoci internetu na otázky typu Koho máte radi a koho nie? Ktoré dievča je v triede najšpatnejšie?
- Slovné napádanie alebo urážky pri online hrách, kde sú deti prepojené pomocou chatu alebo sú v priamom komunikačnom spojení. Agresori obete slovne napádajú, vyhadzujú ich z hracích miestností a podobne;
- Preposielanie vírusov;
- Zasielanie pornografických alebo inak obťažujúcich správ.

Kyberšikanovanie v zastúpení- O kyberšikanovanie v zastúpení ide v tom prípade, ak si kyberagresor nájde za seba náhradníka/ zastupujúceho, ktorý ani nemusí vedieť že je využívaný k obťažovaniu iných ľudí. K nevedomým spoluvinníkom môžu patriť aj rodičia obete a to v prípade ak majú neoverenú informáciu že ich dieťa robí niečo zle a svoje dieťa následne za to potrestajú. Kyberšikanovanie v zastúpení po väčšine začína tak, že sa kyberagresor vydáva za svoju obeť a to nabúraním na jeho účet alebo ukradnutím jeho hesla, založí si nový profil s údajmi obete a rozosiela nenávistné a obťažujúce správy. Tí príjemcovia, ktorí reagujú na správy sa stávajú komplicmi.

1.4 Účastníci kyberšikanovania

1.4.1 Agresori kyberšikanovania

O agresoroch panuje predstava, že sú to ľudia jednoduchí a menej socializovaní. Medzi agresormi nachádzame aj deti, ktoré sa vyznačujú nízkym sebavedomím, ktoré pochádzajú z málo podnetného prostredia a trpiacimi pocitmi neistoty, sú plní pochybností a vnútorného nepokoja. Na druhej strane agresori môžu byť v skupine uznávaní a majú mnoho priateľov a kontaktov. Bývajú dobre socializovaní, majú vysoké sebavedomie, ktoré využívajú k manipulovaniu ostatných. Šikanovanie využívajú na potvrdenie svojho statusu, resp. pozície v skupine.

Pozícia kyberagresorov býva rôzna. V kyberpriestore agresor nepotrebuje sociálne prostredie k tomu, aby na niekoho zaútočil. Môže ísť o jedinca ktorý sa aj v kolektíve prejavuje ako agresívny, taktiež ako môže ísť aj o jedinca, ktorého skupina vylúčila alebo mu nejak ublížila. Práve takýto typ šikanovania im môže dopomôcť k dosiahnutiu vlastných cieľov a je oveľa prijateľnejšia a to z dôvodu neprejavenia priameho fyzického násillia a kontaktu. Pri kyberšikanovaní nehrozí veľké riziko stratenia pozície, zatiaľ čo jej dôsledok ako je získanie prevahy nad iným jedincom ostáva podobná ako pri klasickému šikanovaniu (Černá, 2013).

Podľa Pedagogicko psychologickej poradne v Plzni (https://www.clovekvtsni.cz/uploads/file/1367343938-kybersikana_web.pdf) k typom agresorov patria- zákerný anjelik, bažiaci po moci, sprosté dievčatá, neúmyselný kyberagresor. Pre tieto typy sú charakteristické štýly kyberšikanovania, ktoré nám môžu byť známe už z názvu. Zatiaľ čo jeden je tajnostkársky typ, druhý dá rád o sebe vedieť a potrebuje okolo seba publikum

Zákerný anjelik- nevníma sa ako agresor a myslí si, že chráni seba a svoje okolie pred zlomyseľným človekom a môže byť nahnevaný kvôli tomu, čo mu jeho obeť kedysi spravila a teraz si myslí, že sa mu pomstí. Pomocou tejto pomsty chcú ochrániť napríklad svojho kyberšikanovaného kamaráta a pletie sa do hry. Zákerný anjelikovia by mali vedieť že netreba brať právo do vlastných rúk, pretože bojovať šikanovaním proti šikanovaniu veci iba zhorší a nič sa s tým nevyrieši. Cieľom je aby seba

samých začali vnímať ako agresorov a nie za páchatel'ov dobra za ktorých sa považujú.

Bažiaci po moci- takýto agresori sa snažia ovládať druhých pomocou zastrašovania. Ostatným dávajú najavo to, že sú silnejší a budú robiť to čo im agresor prikáže. Sú veľmi rady stredobodom pozornosti a na prejavovanie svojej agresie potrebujú publikum a svoje činy rady prezentujú svojmu okoliu, chvália sa a chcú vidieť obdiv. Ak sa im obdivu nedostáva alebo je pre nich nedostačujúci, stupňuje sa ich agresia. Takýto typ agresora je typický pri offline šikanovaní. V kyberpriestore sú však posilnení ešte aj tým, že sa so svojou obeťou priamo nestretávajú. Kyberagresor si málokedy uvedomuje závažnosť svojich činov a aj preto môže byť najnebezpečnejší zo všetkých typov.

Sprosté dievčatá- Po väčšine ide o dievčatá, ktoré sú znudené a hľadajú si obeť, na ktorej by sa zabavili. Tento typ šikanovania je páchaný zväčša v skupinke a v prostredí ako sú knižnice, párty, školy. Ich zámerom je, aby ostatní vedeli, že práve ony majú moc šikanovať ostatných. Pomocou šikanovania chcú byť obdivované a uznávané. Koniec takéhoto typu šikanovania nastane, ak dievčatá nenájdu vhodnú obeť alebo takú zábavu, akú prvotne hľadali.

Neúmyselný kyberagresor- vôbec o sebe neuvažuje že by mohol byť agresorom. Na iných užívateľov hrajú, že sú „tvrdáci“, na správy odpovedajú bez premýšľania. Následne sa sami môžu cítiť ako zranení kvôli správam ktoré sú im spätne zasielané ako odpoveď. Odpovede sú písané s hnevom, nepremýšľajú skôr ako odošlú správu.

1.4.2 Obete kyberšikanovania

V tradičnom šikanovaní rozlišujeme dva typy obetí. Prvým typom je slabý a zraniteľný dospelávajúci alebo dieťa, ktorý predstavuje pre agresora ľahký a dosiahnuteľný cieľ. Druhým typom sú obete, ktoré svojou charakteristikou alebo vlastnosťami vyvolá u iných agresiu. Takýto typ je nazývaný aj obeť-provokatér. V prípade kyberšikanovania sa k tradičným dvom typom pripájajú ďalšie dva typy. Prvým je agresor, ktorý sa sám stáva obeťou. Ide o prípady, keď sa obeť postaví agresorovi a chce sa mu

pomstiť. Druhý typ je obeť, ktorá aj keď má v skupine dobré postavenie a nevybočuje z nej, kyberpriestore môže byť zraniteľná a agresor sa k nej vie ľahko dostať a zneužiť jeho súkromné informácie. V niektorých prípadoch si obeť sami môžu za to, že sú napadnuté a to z dôvodu, že na internet uverejňujú svoje údaje, citlivé informácie a podobne, ktoré agresor veľmi ľahko zneužije (Ševčíková, 2014).

Campfieldová(in Šmahaj, 2014) vo svojej štúdií dokázala, že väčšie množstvo obetí vykazujú známky stresu, izolujú sa od okolia, majú nízke vedomie o svojej hodnote čo neskôr vedie k problémom s emóciami a so správaním sa v sociálnom prostredí. Štúdiá Vandeboshovej a Van Cleemputovej (in Šmahaj, 2014) je kyberšikanovaná mládež závislá oveľa viacej na internete a sociálnych sieťach, následkom čoho môže byť menšia obľúbenosť v kolektíve.

1.4.3 Pasívni účastníci kyberšikanovania- prizerajúci

Treťou skupinou sú prihliadajúci kyberšikanovaniu, ktorí sa tiež delia na rôzne typy. Olweus (in Černá, 2013) delí prihliadajúcich na základe ich postojov k šikanovaniu a na základe konkrétneho jednania. Na základe týchto postojov rozlišujeme nasledujúce typy prihliadajúcich:

- Nasledovníci agresora, ktorí podporujú jeho vízie a sami kyberšikanujú;
- Tí, ktorí agresora podporujú, ale nezapájajú sa do ubližovania obeti;
- Tí, ktorí pasívne podporujú agresora;
- Nezúčastnení pozorovatelia;
- Tí, ktorí nesúhlasia so šikanovaním ale obeť sa nesnažia nijak pomôcť, ostávajú pasívnymi;
- Tí, ktorí nesúhlasia so šikanovaním a aktívne sa snažia obeť aj pomôcť (Olweus in Černá, 2013, s.67).

Reakcia prihliadajúcich je ovplyvnená dynamikou skupiny. Adolescenti chcú mať pocit príslušnosti k skupine a chcú mať so skupinou čo najlepšie vzťahy, preto sa väčšina chová tak aby zo skupiny

nevyčnievali- aby ich chovanie zodpovedalo normám, ktoré v skupine panujú. To, ako sa prihliadajúci zachovajú, môže mať veľký dopad na ich postavenie v skupine. Je tu riziko vylúčenia zo skupiny, kde by sa člen mohol dostať do pozície neoblíbeného a následne by sa z neho mohla stať aj obeť šikanovania. Z takýchto dôvodov sa radšej prihliadajúci šikanovaniu pripoja na stranu agresora a tým znižujú riziko, že sa z nich môže stať potencionálna obeť.

Ako sme už spomínali, šikanovanie býva po väčšine prevádzané za účasti publika, ktoré často nezareaguje na danú situáciu, preto to nazývame aj efektom prihliadajúcich, kde dochádza k rozptýleniu zodpovednosti. Prihliadajúci očakáva, že niekto druhý zo skupiny zakročí a preberie iniciatívu aj keď niekedy vie, že sa nič také nestane.

2 KYBERŠIKANOVANIE AKO SOCIÁLNO-PATOLOGICKÝ JAV A DÔSLEDKY KYBERŠIKANOVANIA

Na základe myšlienok, ktoré sme spracovali môžeme tvrdiť, že kyberšikanovanie patrí k sociálnopatologickým javom, pretože je prejavom agresívneho správania, ktorý v spoločnosti nie je prijateľný. V nasledujúcom texte si priblížime kyberšikanovanie ako sociálnopatologický jav a poukážeme na jeho dôsledky so zameraním sa na obeť.

Ľudská spoločnosť má špecifické normy správania, podľa ktorých sa snaží fungovať a podľa nich sa aj správať - je teda normatívnym poriadkom. Normatívny poriadok môže existovať taktiež bez formulovaných noriem. Sú to aj normy, ktoré sú rešpektované bez toho, aby nad nimi musel byť dohľad, či aby boli rešpektované za pomoci donútenia (<http://www.upjs.sk/public/media/2714/seminar.doc>). Bez toho, aby boli písané, či nepísané normy správania rešpektované, by sa naša spoločnosť mohla zmeniť k chaosu a následky by boli nepredvídateľné. V spoločnosti sa však vždy nájdú jedinci resp. skupiny, ktoré normy porušujú. Takýto jedinci/ skupiny sa zmietajú v spoločenských problémoch kde partia delikvencie a kriminalita, samovražednosť, šikanovanie, kyberšikanovanie a agresivita (Hupková in Olšavská, 2014, s.24) .

Keďže kyberšikanovanie je nová forma šikanovania a s klasickým šikanovaním nesú spoločné znaky. V nasledujúcom texte sa budeme snažiť vniesť prvky šikanovania ako sociálnopatologického správania do nového fenoménu kyberšikanovania. Šikanovanie, v dnešnej dobe už aj kyberšikanovanie patrí k významným sociálnopatologickým javom, tiež je to istý prejav agresívneho správania. Takéto správanie môže viesť k dôsledku poškodzovania fyzického a psychického zdravia či už obeť, skupiny vrátane rodiny, v neposlednom rade aj spoločnosti. Je to vo väčšine prípadoch úmyselné správanie sa, ktoré je zacielené na inú osobu s úmyslom ju poškodiť.

Kyberšikanovanie, aj napriek absencii fyzického kontaktu, je veľmi nebezpečné a to hlavne po psychickej stránke. Ak je obeť psychicky labilnejšia, obeť sa môže začať do seba uzatvárať, nespolupracovať a nekomunikovať s prostredím, dištancovať sa od vecí ktoré do teraz bežne vykonával. Môžeme hovoriť o patologickom správaní, kde sa objavuje agresia a manipulácia zo strany agresora, ktorá má rôzne podoby. V prípade kyberšikanovania ide už o vyššie spomenuté provokovanie, obťažovanie, prenasledovanie, ohováranie, napodobňovanie, zneužitie identity, odhalenie tajomstiev, vylúčenie z online skupiny a fackovanie pre zábavu. Kybernetické útoky sa môžu prerušiť vypnutím internetu alebo mobilného telefónu. Na konto alebo profil obeť však môžu pribúdať ďalšie odkazy, správy, komentáre, ktoré keď si obeť opäť zapne internet alebo mobil, uvidí. Takéto správy, či už odkazy si na svoju obeť počkajú a za následok to má ničivé psychické účinky, neobvyklé nie sú ani myšlienky na samovraždu alebo seba poškodzovanie (Šmahaj, 2014).

Hlavne mladý človek je náchylný na určité vplyvy z vonka, pretože chce patriť do nejakej skupiny a chce tam mať určité postavenie. Je to najohrozenejšia skupina a je aj najviac ovplyvniteľná ako napríklad spoločnosťou, médiami, sociálnymi sieťami. Mladý človek nevie ešte veľmi rozoznať nebezpečenstvo, v spojitosti s tým vznikajú sociálnopatologické javy kde patrí aj šikanovanie a kyberšikanovanie.

2.1 Komparácia kyberšikanovania s tradičným šikanovaním

V predchádzajúcich kapitolách sme už naznačili niektoré znaky tradičného šikanovania a kyberšikanovania, v nasledujúcom texte ich však dáme do komparácie.

Tradičné šikanovanie sa podľa Hupkovej (in Hudecová, 2014) prejavuje na miestach ako sú domácnosť, škola, práca, alebo v inom prostredí v ktorom sa človek pohybuje. Z pohľadu intenzity je šikanovanie dlhodobé, opakujúce sa a úmyselné správanie, ktorého cieľom je svoju obeť ponížiť, zastrašiť, vydierať a podobne so zámerom ublížiť obeti (Hudecová in Hudecová, 2014). Definície šikanovania poukazujú na závažnosť situácie, odohrávajúcej sa medzi obeťou a šikanujúcim. Myslí sa tým

fyzické, ale aj psychické ubližovanie kam zaraďujeme urážky, bitky, ohováranie, prenasledovanie a iné prejavy fyzickej a psychickej agresie. Podľa autorov Koláňa, Říčana, a Lovašovej (in Hudecová, 2014) sa šikanovanie môže prejavovať obmedzovaním osobnej slobody, ubližovaním na zdraví alebo na majetku obeti, ponižovaním ľudskej dôstojnosti a taktiež aj cti obete. Úmyslom je ublížiť svojej obeti fyzicky, ale aj psychicky a agresor využíva cielené a opakujúce sa násilie, ktoré vykonáva buď sám, alebo so skupinou iných ľudí čo znamená nepomer síl medzi agresorom/agresormi a obeťou. Šikanovanie sa podľa Koláňa (in Hudecová, 2014) prejavuje ako patologické správanie sa, ako závislosť, alebo ako porucha vzťahov v skupine. V prípade patologického správania ide o porušovanie pravidiel, fyzickú agresivitu, zastrasovanie pomocou vyhrožok, zbraní a podobne. Takéto prejavy správania môžu naplniť skutkovú podstatu trestného činu. V prípade závislosti vzniká závislosť medzi agresorom a šikanovaným, v častých prípadoch sa prejavy agresie stupňujú. Využíva sa strach obete z vyhrožok aj napriek tomu, že agresor sa snaží zakryť svoj vlastný strach. Ak ide o poruchu vzťahov v skupine, tak sa šikanovanie prenáša do celej skupiny a odohráva sa v sociálnom kontexte.

Pri novom fenoméne- kyberšikanovaní ide o šikanovanie za pomoci novodobých informačných technológií. Podobne ako pri tradičnom šikanovaní, aj pri kyberšikanovaní ide hlavne o násilnú trestnú činnosť s častým výskytom na školách, internátoch, pracoviskách a podobne. Je to taktiež forma agresívneho správania kde aktérmi sú kyberagresor a obeť kyberšikanovania s následkami na psychickú ale aj fyzickú stránku osobnosti obete. Podobne ako u tradičného šikanovania útoky kyberagresora sú s úmyslom obeti ublížiť (Kariková, Šimegová in Hudecová, 2014).

Pri kyberšikanovaní však nie je pravidlom, že sa útoky opakujú. Príkladom je webová stránka, kde nepríjemné odkazy ostávajú na stránke a prečítať si ich môže si ju prečítať hocikto. Pri tradičnom šikanovaní si ju však vypočujú len tí, ktorí sa v tom priestore a čase nachádzali. V prípade tradičného šikanovania ide o mocenský vzťah, teda využívanie moci

a zastrašovania na obeť. Na rozdiel, pri kyberšikanovaní nejde o dokazovanie fyzických schopností a zručností ale internetových a počítačových zručnostiach ako vytvorenie webovej stránky na poníženie obete, alebo obyčajné písanie mailov alebo správ, ktoré dokážu obeť preniesť do psychickej nepohody. Pri zasielaní mailov alebo správ, kyberagresor na druhej strane, alebo aj účastníci kyberšikanovania nevidia reakciu obete, to spôsobuje menšie uvedomenie ublíženia obeti. Pokiaľ v reálnom svete viete, kto je agresorom, v kyberpriestore ide kyberagresora odhaliť ťažšie a to z dôvodov ako je skrytie, alebo sfalšovanie identity. (Hudecová, 2014)

2.2 Dôsledky kyberšikanovania

Kyberšikanovanie, tak isto ako aj klasické šikanovanie má dôsledky či už na obeť alebo aj na samotného agresora. Keďže kyberšikanovanie prebieha vo väčšine prípadov pred tzv. publikom, kyberagresora to neutlmuje ale práve naopak, povzbudzuje a má pocit nadradenosti a moci. Začína to malými posmeškami, ale ak agresorovi nebude poskytnutá vhodná pomoc, môže sa jeho agresívne správanie sa voči obeti stupňovať. Takéto začiatky kyberšikanovania v kyberpriestore môže mať či už psychické tak i sociálne následky na obeť, alebo agresor môže vyjsť z online sveta a obeti začne aj fyzicky ubližovať.

Či už v prípade agresora v kyberšikanovaní alebo v klasickom šikanovaní je možné riziko, že sa z agresora stane v budúcnosti delikvent, majú neustále problémy s dodržiavaním zákona. Ak má kyberšikanovanie svedkov, ktorí vidia, že sa takéto prípady neriešia a prehliadajú, takéto žitie v strese a strachu môže mať následok na ich sebavedomie a prežívanie a to hlavne v prípade ak by svedok chcel obeti pomôcť. Na druhej strane ak nezasiahnu, do budúcnosti ich môže trápiť svedomie, že nijak v tej situácii nezasiahli a obeti nepomohli. Ako sme už naznačili v predchádzajúcom texte, dôsledky sa vyskytujú či už na strane agresora, obetí, alebo prihliadajúcich. My sa však budeme v tejto súvislosti venovať obetiam. Kyberšikanovanie má na obeť rôzne následky. Čím však dlhšie kyberšikanovanie trvá, tým viacej obeť vyčerpáva či už psychicky alebo fyzicky. Preto k následkom zaraďujeme psychické, fyzické/zdravotné

dôsledky a sociálne dôsledky kyberšikanovania na obeť, ktoré navzájom spolu súvisia alebo sa aj prelínajú.

- Psychické následky- Obete kyberšikanovania bývajú často ponižované, zosmiešňované, vydierané. Cítia sa nešťastne, žijú s *pocitom strachu a napätia* ktoré sa postupom času narastá a opakuje sa každý deň. Takéto pocity trvalého charakteru majú za následok *depresie a úzkostlivé stavy* z nenaplnených potrieb obete. Od už spomínanej psychickej nepohody, ktorú obeť v sebe má, nastávajú aj zdravotné a sociálne problémy.

- Zdravotné následky

Postupom času sa môžu objaviť aj *psychosomatické ťažkosti*, ktoré sa prejavujú zvracaním, horúčkami, bolesťami brucha alebo hlavy. Súvisia so psychikou človeka a prejavujú sa následnými zdravotnými ťažkosťami u obeti.

Najčastejším následne vyskytujúcim znakom sú *poruchy spánku* ktorý môže byť nepokojný, vyskytujú sa nočné mory. Keďže sú počas dňa bez energie typickým znakom je *pohybový útlm*. Naopak, na druhej strane sa môže u obetiach vyskytnúť *hypersomnia a hyperaktivita*. Keďže poväčšine sú deti v psychickej nepohode, k *problému so spánkom* ktorý môže u obeti vyvolať vyčerpanie organizmu, sa pridáva taktiež aj problém s *príjmom potravy*, ktorý môže byť v krátkodobom alebo dlhodobom časovom rozpätí a prejavuje sa buď nechutenstvom alebo prejedaním sa. Postupom času sa môžu objaviť aj *psychosomatické ťažkosti*, ktoré sa prejavujú zvracaním, horúčkami, bolesťami brucha alebo hlavy.

- Sociálne dôsledky- Tieto všetky doposiaľ spomenuté prejavy vyvolávajú v obeti psychickú nepohodu, čo sa samozrejme odráža aj do jeho správania, komunikácie s okolitým svetom. Ide hlavne o pocity zbytočnosti, bezvýznamnosti, izolujú sa od sociálnych skupín, majú pocity hanby a nemajú reálnu predstavu o svojej hodnote (Szíjjártóová). K ďalším sociálnym následkom kyberšikanovania môžeme priradiť podľa Pražského centra primárnej prevencie aj *zanedbávanie školských povinností*, zlyhávanie, dokonca záškoláctvo, znížený prospech či už pri obeti alebo aj u agresora; neustály strach a pocit ohrozenia, ktorý sa môže

z kyberpriestoru preniesť aj do reálneho sveta istou *izoláciou od sociálnych skupín* v ktorých sa doteraz bežne pohyboval; zníženú schopnosť nadväzovať nové kontakty s ľuďmi, pretože človek v prípade či už klasického šikanovania alebo kyberšikanovania začne byť neveriacky a podozrievaví voči ľuďom s tým, že mu chcú ubližovať; ťažšie využívanie vlastných schopností a potenciálu, keďže človek sa nachádza v nepohode, nevydáva zo seba všetky svoje sily potrebné na svoju aktivizáciu a spoluprácu so svojim okolím; v niektorých prípadoch môžeme pozorovať, že *obeť sa sama stane agresorom*, či už z pomsty alebo z dôvodu istej ventilácie začne kyberšikanovať, alebo páchať násilnosti voči druhým ľuďom; u agresora, ale taktiež aj v prípade obete pri pomste *zvýšené riziko sociálnopatologických javov v dospelosti* ako sú delikvencie, kriminalita, krádeže, páchanie násilia; v prípade ak obeti nikto nepomôže a nikto mu nezaistí ochranu tak môže *stratiť ilúziu o spoločnosti*, alebo bude neveriacky voči ľuďom; v najkrajnejších prípadoch sa obeť môže začať *sebapoškodzovať, prípadne spáchať samovraždu*, ktorej následky budú mať hlavne na jeho blízke okolie- rodinu a priateľov- (<http://www.prevence-praha.cz/agrese-a-sikana?start=7>) .

Zanedbávanie školských povinností, alebo záškoláctvo sa považuje za samostatný sociálnopatologický jav. Školská dochádzka je povinná zo zákona 245/2008 o výchove a vzdelávaní desať rokov, dieťa nie je možné od nej oslobodiť. Plní sa na základných školách, stredných školách a tiež aj na školách pre žiakov a študentov so špeciálnymi výchovnými a vzdelávacími potrebami. Za zanedbanie povinnej školskej dochádzky sa považuje stav, ak má dieťa za jeden kalendárny mesiac neospravedlnených viac ako 15 hodín vyučovania. (<http://www.psychologickecentrum.sk/files/58.pdf>) Príčiny, ktoré vedú k záškoláctvu, môžu byť rôzne. Jednou z nich je však aj šikanovanie, alebo kyberšikanovanie. Ak je agresor zo školy ako obeť, je pochopiteľné, že obeť sa tejto inštitúcii chce zámerne vyhnúť. Pokiaľ sa aj rozhodne ísť obeť do školy, mení svoju obvyklú trasu do školy, predlžuje si ju. S pribúdajúcimi absenciami v škole sa obeti zhoršuje prospech, objavujú sa taktiež aj poruchy správania, keďže je obeť pod tlakom. Svoj čas trávi potulovaním a vyháňaním sa škole, a v niektorých prípadoch si dieťa nájde

ako aktivitu fajčenie, pitie alkoholu, alebo aj páchanie menšej kriminality. Škola by už v prvých náznakoch záškoláctva mala informovať rodinu žiaka, následne pri opakovaní záškoláctva využiť služby školského sociálneho pracovníka, pracovníkov pedagogicko-psychologických centier a podobne (Oľšavská, 2014).

V prípade, ak sa rodičia o dieťa nezaujímajú a nie sú ochotní riešiť problém záškoláctva svojho dieťaťa so školou a dieťa bude mať viac ako 15 neospravedlnených hodín za jeden kalendárny mesiac, ÚPSVaR, oddelenie štátnych sociálnych dávok vydá rozhodnutie o určení osobitného príjemcu-obec, pre prídavok na dieťa, taktiež aj k príplatku k prídavku na dieťa. Ak rodič dieťaťa je zároveň poberateľom dávky v hmotnej núdzi, nebude mu poskytnutý príspevok k dávke pre školopovinné dieťa. (http://www.upsvar.sk/socialne-veci-a-rodina-1/rodina/vychovne-problemy-deti/zaskolactvo.html?page_id=262372&urad=240352) Je preto veľmi dôležité, aby si či už rodičia alebo učitelia všímali na deťoch znaky správania, ktoré sa vymyká bežnému správaniu dieťaťa a následne takéto problémy riešili a zaujímali sa o to.

Ďalším dôsledkom kyberšikanovania je *sebapoškodzovanie*. Mladý človek sa počas svojho dospievania stretáva s rôznymi skupinami ľudí, s rôznym správaním, chovaním, vyjadrovaním. Pre niekoho znamená sebapoškodzovanie patriť k určitej skupine ľudí, mať k nej pocit prináležitosti, niekam patriť, byť iným ako ostatní. Je to sila skupiny, ktoré vznikajú aj na internete, kde sa navzájom podporujú, vymieňajú si rady a nápady. Iní sa zasa berú sebapoškodzovanie ako ventiláciu, únik z reality aspoň na malú chvíľku.

Podľa Kocourkovej (in Roľková, 2014) rozoznávame päť druhov sebapoškodzovania:

- Automutilácia- ktoré vychádza najčastejšie z psychotickej poruchy. Objavuje sa hlavne u pacientov trpiacich schizofréniou, u osôb so sadomasochistickými praktikami a u ľudí trpiacich poruchami osobnosti;
- Sebapoškodzovanie- ide o cyklické, vedomé a zámerné sebapoškodzovanie sa, bez suicidálnej motivácie. Je vykonávané

v hraničných situáciách a vyskytuje sa pri osobách s narušenou osobnosťou;

- Syndróm zámerného sebapoškodzovania- je už vyňatý z kategórie pokusov o suicidu. Vyskytuje sa pri poruchách osobnosti a do tejto kategórie sa zaraďuje aj osobnosť s poruchou príjmu potravy;

- Syndróm dorezávania si zápästia- nejde o suicidiálny prejav, ide o rezanie si zápästia a predlaktia;

- Predávkovanie sa liekmi- ide často o opakované správanie bez suicidálneho úmyslu.

Sebapoškodzovanie vyjadruje psychické utrpenie, odohrávajúce sa vo vnútri človeka prostredníctvom fyzickej bolesti na sebe samom. Často sa objavuje v období dospievania a vyjadruje spôsob vyrovnávania sa s problémami. Prejavuje sa reznými ranami, popáleninami a podobne, tieto prejavy sú však ťažko spoznatelné, pretože mladí ľudia to zakrývajú dlhými rukávmi, šatkami, náramkami a vecami na odpútanie pozornosti. Ak to však niekto spozoruje a začne sa o to zaujímať, reakcia mladého človeka je po väčšine taká, že takúto formu ubližovania si vidí ako jediné východisko z problému. Keďže si mladý ľudia po väčšine myslia že im nikto nerozumie, nikto im nevie pomôcť ako aj v prípade kyberšikanovania a nikomu sa nezdôverí, za pomoci pocitov pochybnosti o sebe, menejcennosti a sebaobviňovaniu, pocitu samoty a izolácie, siahne aj na takýto, podľa neho jediný východiskový spôsob riešenia- sebapoškodzovanie (<http://www.zodpovedne.sk/index.php/deti-v-sieti/nevhodny-obsah-na-internete/93-sebapokodzovanie>) .

K ďalším a veľmi alarmujúcim dôsledkom kyberšikanovania je samovražda. Samovražda je zaraďovaná medzi sociálnopatologické javy. V latinskom jazyku je označovaná ako suicidium (sebazabítie) a je predstavovaná formou neprirodzenej smrti. Takéto zabitie je vedomé, dobrovoľné konanie, ktoré si človek spôsobí sám sebe.

Samovražda je vo väčšine prípadov reakcia človeka na zdanlivo nevyriešiteľnú situáciu v jeho živote. U mladých ľudí je zväčša považovaná ako skratová situácia, ktorú spôsobí istá riziková situácia alebo udalosť, kde patrí aj kyberšikanovanie (Hroncová, 2014).

Jedným z faktorov, ktorý je spojený s pokusmi o samovraždu je skúsenosť s kyberšikanovaním. V dnešnej dobe v médiách môžeme často spozorovať príspevky o samovraždách. Mladí ľudia, ktorí sú či už obeťami alebo agresormi kyberšikanovania, sú vystavení za pomoci médií zvýšenému riziku už len myšlienky na samovraždu a berú to ako jediné východisko na vyriešenie svojho problému. V prípade kyberšikanovania vidia ako bezvýchodiskový stav opakujúce sa prenasledovanie zo strany agresora, ktoré po väčšine ak ide o dlhodobejšiu záležitosť obeť psychicky nezvládne. Takýto jav Hinduja, spoločne s Patchinom nazvali cyberbullicide, čo je samovražda ovplyvnená priamou alebo nepriamou skúsenosťou s online agresiou. Každý náznak na podozrivé správanie a hlavne u mladých dospievajúcich ľudí je potrebné brať vážne- či už doma alebo v škole. V rámci prevencie je prospešné sledovať online a offline správanie

(http://cyberbullying.org/cyberbullying_and_suicide_research_fact_sheet.pdf). Na Slovensku sa zatiaľ prípad samovraždy z dôvodu kyberšikanovania našťastie nezaznamenal, v Spojených štátoch alebo v Anglicku je bohužiaľ takýchto prípadov stále viac. V roku 2012 bol známi prípad dievčaťa menom Amanda Todd, ktorá pred tým než sa obesila, zavesila na internet video s názvom “My story: Struggling, bullying, suicide, self harm” v ktorom popisuje svoj boj s kyberšikanovaním a odhaľuje svoje trápenia. Za pomoci odkazu odoslala neznámemu mužovi s ktorým si chatovala svoje poprsie, ktorý to následne zneužil a fotku rozposlal po celom internete. Musela zmeniť miesto bydliska a školu, no problém to nevyriešilo. V novej škole sa zdôverila jednému zadanému chlapcovi, následne ju jeho priateľka zbila a nechala ju ležať v priekope. O samovraždu sa pokúšala už aj v minulosti, keď vypila bielidlo, nakoniec spáchala samovraždu obesením (<http://www.mirror.co.uk/news/world-news/amanda-todd-teenager-commits-suicide-1376976>). Preto je veľmi dôležitá prevencia, ukázať dospievajúcemu človeku, že samovražda, ale ani iný typ ubližovania si nie je východiskom, taktiež mu podať pomocnú ruku, ukázať mu že nie je sám a je veľa možností riešenia len je potrebné, aby sa obrátil na niekoho komu naozaj dôveruje. Dôležité je aj všímať si aj malé

zmeny v jeho správaní, ako napríklad že sa mladý človek začal do seba uzatvárať, nechce komunikovať s okolím, má smutnú až plačlivú náladu.

3 PREVENCIA KYBERŠIKANOVANIA A LEGISLATÍVNE UKOTVENIE KYBERŠIKANOVANIA

Pri predchádzajúcich kapitolách sme si objasnili čo znamená kyberšikanovanie, aké sú jeho formy, typy a čo sa všetko môže udiť s človekom, ktorý je kyberšikanovaný. V dnešnej dobe internetu, kde sa informácie šíria obrovskou rýchlosťou a kde je dnešná mládež ovplyvňovaná masmédiami, je veľmi obtiažne pokúsiť sa o celkové zničenie kyberšikanovania. Nie je to teda nový jav, je to stále šikanovanie, ale za pomoci internetu. Keďže kyberšikanovanie ako aj šikanovanie nie je možné len tak ľahko zastaviť, dôležitá je prevencia a obmedzenie tohto sociálnopatologického javu. Má to následky nie len na obeť, ale tak isto aj na agresora, rodinu obete ale aj jeho okolie v ktorom sa nachádza. V nasledovných podkapitolách rozoberieme možnosti ochrany pred kyberšikanovaním a neposlednom prípade rozoberieme dôležitosť sociálnej práce, konkrétne školskej sociálnej práce pri prevencii kyberšikanovania.

Veľmi dôležitú úlohu z hľadiska prevencie zohráva dosiahnutie toho, aby sa účastníci internetu správali zodpovedne a užívatelia zasa cítili bezpečne. Na internete je v dnešnej dobe dostupné už skoro všetko, na čo si človek dokáže len spomenúť. Umožňuje komunikáciu medzi ľuďmi či už za pomoci mailov, sms alebo mms správ, alebo cez sociálne siete. V prípade aby človek mohol komunikovať cez maily alebo sociálne siete, musí vopred vyplniť formulár na internete, kde od neho požadujú osobné údaje. Niektoré údaje bývajú povinné- uvedenie mena a priezviska, povinné však nebývajú napríklad údaje o bydlisku, zverejnenie telefónneho čísla, dátumu narodenia a podobne. Aj v prípade požiadania o tieto údaje internetom, v nastaveniach môžeme uviesť, aby tieto údaje neboli voľne prístupné. Je teda len na nás, čo o sebe zverejníme verejnosti.

Aby sme ale mohli povedať, že sme dostatočne chránení pred zneužitím našich osobných údajov je potrebné vykonať určité kroky k prevencii. Či už sme v školskom prostredí, v práci alebo na verejnosti kde je prístup k internetu a nevyužívame vlastné zariadenie, je potrebné

aby *dokumenty s osobnými údajmi ihneď vymazať* aj z koša aby k nim nemal nikto prístup. Pre našu bezpečnosť je veľmi dôležité si dobre *rozmyslieť, čo a hlavne komu odošleme*. Na internete si nikdy nemôžeme byť stopercentne istý, či si píšeme s osobou za ktorú sa vydáva. Čoraz viac mladých ľudí sa na internete baví sextovaním, čo znamená rozosielenie fotografií, videí alebo správ so sexuálnym podtónom. Je to veľmi nebezpečné, keďže tieto fotografie alebo videá môžu byť následne zneužitú proti obeti. Taktiež by ľudia mali byť opatrní aj čo sa týka uvádzania osobných alebo citlivých informácií o svojej rodine alebo známych. Ak by si aj dvaja známi ľudia potrebovali medzi sebou vymeniť niektoré osobné údaje, vždy je lepšie sa stretnúť osobne, aby mali istotu, že ich dávajú tomu človeku, ktorému ich chcú dať. To isté platí aj pri výmene osobných údajov s neznámym človekom/ľuďmi. Nikdy *netreba udávať svoje osobné údaje neznámemu človeku*. Vystupuje pred prezývkou, ktorá nemá hlbší význam, nikde svoje pravé meno neuvádza. Dôležité je uvedomiť si že agresor si môže zistiť naše osobné údaje z rôznych zdrojov. Internetové stránky na ktorých sme ako užívatelia je za potreby *chrániť heslom*. S heslom je potrebné zaobchádzať opatrne, je pre nás dôležité tak isto ako heslo ku kreditnej karte, preto by sme si ho mali chrániť. Na svojich internetových účtoch nie sú uložené peniaze, avšak keď sa útočník dostane k heslu, môže sa dostať k našim osobným údajom, konverzáciám s ktorými môže v budúcnosti manipulovať, zneužiť a podobne. Ak sa ideme prihlásiť do novej sociálnej siete alebo na novú mailovú stránku, či k diskusii kde uvádzame svoje osobné údaje, vopred sa treba *zoznámiť s pravidlami* tej ktorej stránky. V nej sú napísané pravidlá, veci ktoré sú zakázané robiť. Po prečítaní pravidiel budeme vedieť ako sa môžeme správať k druhým účastníkom chatu, resp. diskusie, ale taktiež budeme vedieť, čo si ostatní užívatelia môžu dovoliť, prípadne ako sa brániť proti nevhodnému chovaniu a na koho sa obrátiť pri vzniknutom probléme. Aby sme sa na internete cítili bezpečne, mali by sme sa *informovať o rizikách*, ktoré súvisia s internetovou komunikáciou. Pokiaľ budeme vopred informovaní o danej problematike, v našom prípade je to kyberšikanovanie, budeme mať väčšiu šancu ju rozpoznať v kratšom čase a problém budeme môcť ľahšie vyriešiť. Informácie môžeme získať nie len sami, ide aj o informácie ktoré nám

poskytne rodina alebo škola. Ide teda o prevenciu, ktorá zabráni či už nám alebo našim blízkym prekonať nástrahy internetu.

Aké sú ďalšie možnosti ubránenia sa pred kyberšikanovaním? Nikto z nás nevie, čo má človek sediaci za počítačom na druhej strane za úmyslom. Môžeme si myslieť, že to robí s dobrým úmyslom, agresor môže mať však vopred dobre pripravený plán. Preto úplne účinný plán pred kyberšikanovaním neexistuje. Ak nás však už začne obťažovať správanie človeka na druhej strane internetu, najvhodnejšou možnosťou je s ním *ukončiť komunikáciu*. Nie je za potreby mu vzdorovať, vyhrážať sa mu, pretože to ho môže len vyprovokovať a využiť aj oné možnosti kyberšikanovania. Agresor sa po tom, ako uvidí ignoráciu zo strany obete vzdá, pretože jeho snaha nemá prakticky žiadnu odozvu. Pre niektorých ľudí je tento krok ale veľmi obtiažny, pretože každý z nás má v sebe pud brániť sa. Ak sa agresor nevzdáva a má prístup k telefónnemu číslu obete, k mailom a podobne, za dobrý preventívny krok považujeme jednoduché *zablokovanie agresora*. Ihneď je za potreby zamedziť agresorovi prístup k mailom, alebo telefónnemu číslu a to zablokovaním agresorovho telefónneho čísla, zablokovaním prichádzajúcich mailov od agresora. Nemôže mu to však definitívne zabrániť v útokoch, v takomto prípade ide o znemožnenie mu kontaktovať svoju obeť. V každom prípade treba takéto *útoky oznámiť*. Je to veľmi ťažká časť, pretože samotná obeť pociťuje poníženie, nepochopenie, bojí sa reakcie okolia. Pri najmenšom je potrebné, aby sa obeť zverila niekomu, komu verí. Ide teda o priateľov, rodinu a podobne. Na jednej strane sa obeť vyrozmá, dostane svoje pocity zo seba von. Na druhej zas môže získať na problematiku pohľad z nezainteresovanej strany, ktorá jej môže problém pomôcť vyriešiť s chladnou hlavou a pozrieť sa na problém z inej strany. V prípade detí alebo adolescentov je najvhodnejšie neinformovať o tom spolužiaka/ spolužiačku, dôležité je zdôveriť sa dospelaj osobe- či už učiteľovi, alebo rodičovi ktorí by to mali riešiť okamžite a s kompetentnými osobami (<http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/27/6/lang,czech/>).

3.1 Prevencia prostredníctvom školskej sociálnej práce

V školách deti trávia väčšinu svojho času. Vytvárajú si skupiny kde riešia svoje problémy, majú medzi sebou alebo medzi inými skupinami vzťahy, ktoré sú kvalitné resp. nekvalitné. Deti sa dostávajú aj do situácií, ktoré sami nevedia vyriešiť a potrebujú pomoc. Nie však pomoc spolužiaka druhému spolužiakovi ale vo vzťahu žiak a školský sociálny pracovník, ktorý sa na problém rizikového správania pozerá s nadhľadom, profesionálnejšie a odbornejšie, vie postup ako riešiť problémy, koho kontaktovať a podobne. Podľa Laca a Schavela (in Mátel a kol., 2011) v súčasnosti nie je vytvorené prostredie pre výkon školskej sociálnej práce. V najbližšej dobe však bude potrebná a to hlavne z dôvodu spomínaných narastajúcich sociálno-ekonomických a sociálno-patologických javov. V zahraničí je školská sociálna práca na oveľa vyššej úrovni ako na Slovensku a tieto štáty v ktorých sa školská sociálna práca realizuje, majú už dlhoročné skúsenosti. Ide o štáty ako je Austrália, Kanada, Nemecko, Fínsko, Švédsko, Thajsko, Macedónsko, Veľká Británia, či USA (Huxtable in Mátel a kol., 2011). Na Slovensku školská sociálna práca nie je samozrejmosťou, taktiež nie je ani legislatívne ukotvená, preto sa sociálny pracovník s problémami šikanovania a kyberšikanovania stretáva až pri sekundárnej alebo terciárnej prevencii (Hudecová, 2014) Je na Slovensku, aby či už sociálnej práci, alebo aj školskej sociálnej práci venovala väčšiu pozornosť, aby sa rozširovala a dostávala do povedomia, neskôr už aj do praxe

(<http://www.vssvalzbety.sk/userfiles/Konferencie/ZbornikPiestany2011Sociálnapatologia.pdf>).

„ Školského sociálneho pracovníka môžeme zjednodušene charakterizovať ako sociálneho pracovníka pracujúceho v prostredí školy, ktorý prostredníctvom preventívnych, podporných a nápravných opatrení sa snaží zlepšiť podmienky prechádzajúce procesu učenia “(Hrušková, 2012 s.201). Sociálna práca v prostredí školy je braná ako aplikovaná sociálna práca, ktorej zámerom je dopomôcť zlepšiť kvalitu života, a s pomocou výchovno-vzdelávacieho procesu získať schopnosti a zručnosti, ktoré by

študentovi dopomohli pri riešení jeho problémov a aby sa mohli adaptovať na zmeny, ktoré ho čakajú (Bowen in Hrušková, 2012).

Opodstatnenie školského sociálneho pracovníka môžeme vidieť tým pádom hlavne v preventívnych aktivitách, v intervencii, evidencii a taktiež aj komunikácii. Jeho úlohou je včasné odhalenie kyberšikanovania a v čo najkratšom čase vytvoriť intervenciu. Pri primárnej intervencii ide podľa Laca a Schavela (in Mátel, 2011) hlavne o vytváraní aktivít, programov, besiedok a prednášok, zameraných hlavne na formovanie postojov a hodnôt žiaka. V rámci kyberšikanovania podľa Hudecovej (2014) ide o realizovanie vhodných a efektívnych preventívnych programov ako sú vzdelávanie žiakov o online nástrahách na internete, o pravidlách, ktoré by sa na internete mali dodržiavať a samozrejme aj vymedzenie a definovanie kyberšikanovania. Pri sekundárnej prevencii školský sociálny pracovník má za úlohu vyhľadávať náznaky sociálnopatologického správania-kyberšikanovania, podchytiť či už jednotlivca alebo skupinu nachádzajúcu sa v rizikovom prostredí. V prostredí školy sa čím ďalej, tým viac stretávame s problémami šikanovania a kyberšikanovania (Laco, Schavel in Mátel, 2011). Problému by sa dalo predchádzať aj za pomoci prednášok o tolerancii, empatii a akceptovaní druhého človeka. Na prevencii by sa mali podieľať odborníci, vrátane sociálneho pracovníka (Hudecová, 2014).

Služby, ktoré školský sociálny pracovník poskytuje umožňujú žiakom a ich rodine zdolať či už osobné, alebo sociálne problémy, pomáha žiakovi vyrovnať sa s ťažkosťami, stať sa flexibilným, sebavedomým, pomáha žiakovi získať osobné a sociálne kompetencie a to vďaka rýchlej a včasnej identifikácii problému, pomoci, podpore a včasnej intervencii. Školský sociálny pracovník má funkciu katalizátora, ktorý sprevádza ľudí a vytvára prostredie dopomáhajúce efektívne riešiť problém (Laco, Schavel in Mátel, 2011).

Ako sme už spomínali, školská sociálna práca na Slovensku je len na začiatku, avšak za príklad si môžeme zobrať mesto Považskú Bystricu, ktorá sa už v roku 2006 snažila o realizáciu projektu o zavedenie školského sociálneho pracovníka do dvoch základných škôl v Považskej Bystrici.

V rámci projektu boli zadefinované kompetencie a požiadavky na túto funkciu. Školský sociálny pracovník :

- „vykonáva úlohy v oblasti prevencie a riešenia sociálnopatologických javov, svojimi aktivitami pôsobí na pedagógov, žiakov za účelom vytvárania pozitívnej sociálnej klímy;
- osobitnú pozornosť venuje žiakom, ktorí pochádzajú zo sociálne a emocionálne znevýhodneného prostredia;
- konzultuje a komunikuje s pedagógmi, žiakmi a ich zástupcami pri riešení sociálno-výchovných problémov, najmä ako sú záškoláctvo, šikanovanie, syndróm CAN;
- sprostredkúva prepojenie školy s poradenskými a inými odbornými zariadeniami
- Vypracúva plán preventívnych aktivít pre školu;
- pracuje s triednym kolektívom, samosprávou školy;
- skúma podnety zo strany pedagógov, žiakov, zákonných zástupcov v otázkach sociálnopatologického správania;
- vedie evidenciu riešených prípadov'' (Lengyel, 2006 s.4).

Školský sociálny pracovník na školách vykonáva primárnu prevenciu rizikového správania. Ide o realizovanie vhodných a efektívnych preventívnych programov ako sú vzdelávanie žiakov o online nástrahách na internete, o pravidlách, ktoré by sa na internete mali dodržiavať a samozrejme aj vymedzenie a definovanie kyberšikanovania. Sociálny pracovník sa s otázkou šikanovania a kyberšikanovania stretáva aj v centrách pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, kde poskytujú sociálne poradenstvo obetiam, agresorom, ich rodinám, dokonca aj pedagógom. Závažné prípady šikanovania a kyberšikanovania sociálni pracovníci riešia aj na ÚPSVaR a to na oddeleniach sociálno-právnej ochrany detí a kurately. Na základe podnetu o šikanovaní resp. kyberšikanovaní majú za povinnosť vykonať rozhovor s rodičmi agresora a obeti a následne navrhnúť opatrenia zabráňujúce ďalším útokom (Hudecová, 2014) . Súčasťou práce sociálneho pracovníka a žiaka s rizikovým správaním je sociálna intervencia, ktorú Tomčíková (in Hudecová, 2014) rozdeľuje do štyroch foriem. *Motivujúca intervencia* je

zameraná na agresora s cieľom pochopiť dôsledky ich správania. Pri *podpornej intervencii* sa poskytuje pomoc, opora a sprevádzanie. Sociálny pracovník sa snaží pochopiť či už obeť alebo kyberšikanovaného, vcítiť sa do jeho situácie a tým prekonať situáciu v ktorej sa nachádza. Treťou formou je *pomáhajúca intervencia* kde patrí poskytnutie základných informácií a odborného poradenstva. Poslednou formou je *situačná intervencia*, čo znamená aktuálne riešenie problému. V spolupráci to klienta núti zamyslieť sa nad vzniknutou situáciou a priniesť riešenia, preto sa aj využíva častejšie s agresormi.

3.2 Prevencia prostredníctvom existujúcich projektov

Vyššie sme spomínali, že jednou z možností, ako sa chrániť pred kyberšikanovaním je informovať sa o rizikách internetovej komunikácie, prípadne informovať sa o kyberšiknovaní, jeho formách, prejavoch a podobne. Ide o určité samodovzdelávanie o problematike, ktorá sa môže vyskytnúť či už u nás alebo blízkeho človeku v našom okolí. Je potrebné byť pripravený, vedieť ako vhodne reagovať a na koho sa obrátiť v prípade potreby. Internet je v dnešnej dobe preplnený rôznymi informáciami, radami či skúsenosťami. Preto aj na internete môžeme nájsť stránky ktoré sa zaoberajú kyberšikanovaním skôr, ako v odbornej literatúre, ktorej je na Slovensku z nášho pohľadu nedostačujúce množstvo. Tieto internetové stránky majú veľkú výhodu - sú dostupné všetkým, kedykoľvek, sú písané jazykom, ktorým mladý človek rozumie a vie ich zaujať. Ide o stránky ako kybersikanovanie.sk, ovce.sk, zodpovedne.sk a pomoc.sk, ktoré si následne rozoberieme.

Kyberšikanovanie.sk je multimediálny projekt zaoberajúci sa už vyše osem rokov témou kyberšikanovania. Je určený pre základné a stredné školy, taktiež aj inštitúcie pracujúce s deťmi a adolescentmi. Výstup projektu môžeme nájsť v metodickej príručke, ktorá obsahuje DVD s problematikou kyberšikanovania slovenskej, ale aj zahraničnej filmovej produkcie. Cieľom projektu je v prvom rade dať verejnosti do povedomia kyberšikanovanie, zvýšiť vážnosť a citlivosť danej témy, podporiť svedkov

a obeť kyberšikanovania a aby sa následne stali aktívnymi ochrancami iných detí a adolescentov. Pri vzhliadnutí filmov na DVD s cieľom vyvolať emocionálny zážitok, ktorý by zmenil pohľad na kyberšikanovanie a zároveň pomocou aktivít sa preniesť do obeť, agresora, svedka a pochopiť ich prežívanie a správanie. Autormi stránky je Monika Gregussová- psychologička venujúca sa dlhodobej práci s deťmi a mládežou so zameraním na preventívne, poradenské, vzdelávacie a voľnočasové aktivity. Ďalším autorom je Miroslav Drobný, ktorý je zároveň zakladateľom tejto stránky. Je odborníkom na kybernetiku a riaditeľom projektu Zodpovedne.sk. V rámci projektu sa spolupracuje aj s odborníkmi z Policajného zboru, pedagogiky, psychológie, sociálnej práce, učiteľstva, práva, literatúry a výtvarnej výchovy.

Internetová stránka je spracovaná veľmi zaujímavo, na prvý pohľad hneď zaujme. Na hlavnej stránke sa prezentujú rôzne fotografie z prednášok alebo akcií, kde sa nachádzajú aj známe tváre podporujúce tento projekt ako je Johnny Mečoch- známi tanečník a choreograf. Vzhliadnutie podobných fotografií môže deti a adolescentov viacej namotivovať a podnietiť k preskúmaniu stránky. Na stránke sú rozpracované dôležité veci týkajúce sa kyberšikanovania. Hneď v úvode sa návštevníci stránky, alebo človek potrebujúci pomoc dozvie čo je to kyberšikanovanie a ako ho rozoznať, ako sa pred ním chrániť, čo by mali nie len deti ale aj rodičia vedieť o danej problematike. Veľmi zaujímavé sú aj príklady zo slovenských škôl a prípady zo sveta, ktoré sú na zamyslenie sa nad problematikou a poučenie sa. Na stránke kebyrsikanovanie.sk je možné nájsť aj konkrétne aktivity, zamerané na komunikáciu s deťmi, respektíve adolescentmi na problematiku kyberšikanovania. Zároveň sú tieto aktivity veľmi náučné, pretože adolescenti sa hlbšie zamýšľajú nad kyberšikanovaním, pomocou aktivít rozvíjajú aktívnu diskusiu a dozvedia sa aj ako ju vnímajú iní spolužiaci. Na stránke je možné nájsť aj legislatívne ukotvenie, ktorému sa budeme venovať v rámci podkapitoly. Dôležitou časťou stránky je časť pomoc. Je veľmi dobre a prehľadne rozpracovaná, čo umožňuje aj rýchle zorientovanie sa v nej v prípade hľadania pomoci obeť.

ESlovensko.sk

V rámci tohto projektu sa realizujú vzdelávacie aktivity, ktoré sa týkajú ochrany detí na internete, v ktorých je zahrnutá prevencia a intervencia kyberšikanovania, zneužívania, netolerance, závislostí a pod. Vzdelávacie aktivity sa realizujú pomocou workshopov, ktoré bývajú v limitovanom počte bezplatné a sú akreditované Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. Ako dôkaz toho, že tento projekt má zmysel je, že získal ocenenie ako najlepší projekt v Európskej únii v oblasti prevencie (<http://www.kybersikanovanie.sk/>) .

Ovce.sk

Projekt Ovce.sk/ Sheeplive vznikol ako iniciatíva eSlovensko, taktiež je súčasťou projektov Zodpovedne.sk, Pomoc.sk. Projekt je zameraný na bezpečnosť detí a adolescentov, pohybujúcich sa na internete, alebo využívajúcich nové technológie a mobilný telefón. Pre nižšiu vekovú kategóriu má pôsobiť náučne, s preventívnym charakterom.

Ovce.sk zaujmú ihneď či už deti ale aj dospelých. Ide o krátky a náučný animovaný seriál, ktorý býva odvysielaný aj v televíziách. Prvé časti animovaného seriálu vyšli v roku 2008 a zaoberali sa zverejňovaním fotografií a taktiež aj videí, na ktorých je možnosť vidieť odhalené časti tela (Bez kožušeka); dáva do pozornosti zneužitie vašich voľne prístupných fotografií a videí (Netancuj s vlkom); upozorňuje na nadväzovanie kontaktov, ktoré sú za účelom sexuálneho obťažovania a zneužitia (Zatajovaný kamarát); a otvára aj tému o diskriminácii a rasizme na internete (Biele ovce). Postupom času vznikli aj ďalšie zaujímavé a poučné videá zaoberajúce sa sociálnou rovnosťou, virtuálnymi priateľstvami, závislosťami na počítačových hrách, vulgárnym jazykom a gestami, natáčaním násilných a ponižujúcich scén a mnoho ďalších.

Internetová stránka bola prvotne spustená v októbri 2009 v slovenskom jazyku a v jazykoch menšín žijúcich na Slovenku- maďarskú a rómsku. Graficky je spracovaná veľmi dobre, na prvý pohľad vyzerá, že je určená mladším vekovým skupinám, po vzhliadnutí videí však zistíme,

že majú hlbší význam a môžu byť poučné a prospešné pre všetky vekové kategórie, ktoré sa pohybujú na internete alebo využívajú mobilné telefóny. Keďže tento projekt bol zaujímavý aj pre iné krajiny, bol poučný a zároveň hravý, rozšíril sa na medzinárodnú úroveň, kde bol prispôsobený aj jazyk pre danú zahraničnú krajinu. Jeho veľkou výhodou je to, že je dostupný v slovenskom posunkovom jazyku, taktiež aj pre zrakovo postihnutých občanov. Na internetovej stránke možno nájsť aj hry určené tiež pre mladšiu vekovú kategóriu, testy, ktoré si človek môže urobiť online a na rôzne témy ako sú Hlasná trúba, Korunka krásy, Biele ovce a podobne, ktoré majú tiež preventívny charakter, následne po vyplnení testu zistíte, na ktoré otázky ste odpovedali správne resp. nesprávne- teda aj poučný charakter. Internetová stránka je vybavená slovníkom, ktorý je veľmi dobre a prehľadne spracovaný. V slovníku je možné nájsť akronymy s vysvetlením, emotikony, terminológiu slov súvisiacu s používaním internetu a zoradenú v abecednom poradí a piktogramy využívané na Slovensku a vo svete (<http://www.sheep.live.eu/>) .

Zodpovedne.sk

Projekt vznikol z dôvodu čoraz rozšírenejšieho využívania internetu a z dôvodu narastania jeho dôležitostí u detí a adolescentov, pretože nejde v každom prípade len o bezproblémovú komunikáciu ale aj o riziká, ktoré internetová komunikácia môže priniesť pretože nemá jasne vymedzené pravidlá. Projekt *Zodpovedne.sk* sa zameriava na zvyšovanie povedomia, šírenie osvedy a prevenciu pred trestnou činnosťou detí a mládeže. Cieľom projektu je zriadenie a prevádzkovanie národného osvetového centra *Zodpovedne.sk*; zvýšiť povedomie o zodpovednom využívaní internetu, mobilných telefónov a iných nových komunikačných technológií; prevencia pred trestnou činnosťou; zabezpečenie a prevádzka linky *Pomoc.sk*; zapájanie sa do medzinárodných sietí, dať do povedomia skúsenosti iných ľudí, organizácií a centier zaoberajúcich sa touto problematikou; a zriadenie a prevádzka národného centra pre nahlásenie nevhodného obsahu a činnosti na internete.

Internetová stránka Zodpovedne.sk má svoj poradný výbor, ktorý je zložený zo štátneho, súkromného a tretieho sektora, taktiež aj územnej samosprávy. Cieľom výboru je scentralizovať dôležitých ľudí zaoberajúcich sa oblasťou zodpovedného a bezpečného používania internetu, mobilných telefónov a iných moderných komunikačných technológií. Stretáva sa raz mesačne a vymieňa si informácie a skúsenosti.

Na stránke sa dá nájsť veľa cenných informácií, nie len o projekte Zodpovedne.sk, ale taktiež aj o predchádzajúcich spomenutých projektoch s ktorými sú v spolupráci. Stránka nás informuje o rôznych podujatiach ktoré organizovala a bude organizovať, ide aj o podujatie Deň bezpečného internetu, ktorý bol 8.februára a je určené pre študentov stredných škôl, deti z domovov a reedukačných centier. Ide o sériu projekcií filmov a motivačných prednášok pre mládež po celom Slovensku. Stránka nám pre zaujímavosť ponúka možnosť stiahnuť si a preštudovať knihy a príručky určené či už deťom, učiteľom alebo rodičom, prieskumy a výskumy, urobiť si testy a podobne.

Za veľmi dôležité na pokladáme aj informácie o možnej pomoci formou telefonického rozhovoru, mailov alebo chatu. Na stránke je uvedené telefónne číslo na bezplatnú linku pomoci (116111), ktorá je prevádzkovaná nonstop a vznikla združením Linky detskej istoty, linky pomoci projektu Zodpovedne.sk a Linky detskej dôvery. Deti alebo adolescenti sa môžu obrátiť aj na pomoc na internete pomocou Livechatu, ktorý funguje každý deň od 16:00- 23:30. Livechat je anonymný pre obe strany, na chate pracujú konzultanti ktorý sú pripravený sa so záujemcom rozprávať o akejkoľvek téme. Ďalšou možnosťou komunikácie je konzultácia za pomoci emailov na adresu potrebujem@pomoc.sk (www.zodpovedne.sk) .

3.3 Prevencia kyberšikanovania zo strany rodičov a zo strany školy

Prevencia zo strany rodičov je často nedostatočná. Keďže niektorí rodičia sa narodili ešte do doby, kedy sa internet nevyužíval, alebo

využíval ešte v takej miere, nemajú ale nemajú dostatočné vedomosti o tom, čo všetko sa tam dá robiť, aký veľký vplyv môže mať na ich dieťa. Rodičia často ostávajú dlhšie v práci, aby zabezpečili materiálne potreby pre seba a pre svoje deti, zabúdajú však na to dôležité- viesť s nimi pravidelnú komunikáciu. Preto sa deti často so svojimi problémami nerozprávajú so svojimi rodičmi, ale zdôverujú sa s nimi cudzím ľuďom, ktorý prejavia záujem a vypočujú ich. Keďže primárna prevencia by mala vychádzať v prvom rade zo strany rodičov, mali by ich upozorniť na nástrahy internetu. V dnešnej dobe je to však zanedbávané a deti nemajú prehľad o možnom nebezpečí, ktoré môže na nich číhať.

Aby rodičia mohli vykonávať prevenciu, je potrebné, aby:

- Sa v naučili v internete pohybovať, získali základné zručnosti, mali prehľad o stránkach ktoré ich dieťa navštevuje;
- Dnešná doba je plná technológií, preto nemá význam, aby sa dieťaťu zakazovali technické vymoženosti. Je potrebné uvedomiť si, že za kyberšikanovanie nemôžu technické vymoženosti, ale ľudia ktorí prostredníctvom neho chcú ubližovať iným;
- Keďže kyberšikanovanie sa môže skombinovať aj s klasickým šikanovaním, za týmto problémom môžu byť práve narušené sociálne vzťahy v skupine, v okruhu kamarátov alebo spolužiakov;
- Je potrebné si všímať správanie sa dieťaťa pri používaní internetu, mobilného telefónu a podobných komunikačných technológií. Ide hlavne o varovné signály ako je náhla zmena nálady ako je náhli útlm, agresia, uzatvorenie sa do seba samého a podobne;
- Dieťa potrebuje pocítiť zo strany rodiča podporu, treba ho stále uisťovať v tom že pri každom probléme sa na neho môže obrátiť, poprosiť o pomoc, názor. Rodič si tak môže tiež získať dôveru svojho dieťaťa a to sa následne bude zdôverovať s problémami kamarátom alebo neznámym ľuďom na internete;
- Aby dieťa vedelo ako sa má správať v rámci sociálnych vzťahov či už v prostredí internetu ale taktiež aj pri bežnej komunikácii, rodič má dieťaťu vysvetliť, kde sa nachádzajú hranice, ktoré sa nemôžu prekročiť;

- Ak už dieťa dobre ovláda internet, je potrebné aby rodič využil dostupné možnosti ochrany dieťaťa, ide hlavne o uzamknutie nevhodných stránok pre dieťa;

- Potrebné je poučiť dieťa o tom, ako sa môže sám ochrániť na internete, kde si sám môže nastaviť informácie ktoré bude zdieľať na interne, sprístupnení svojich osobných údajov a podobne;

- Ak už došlo ku kyberšikanovaniu, na zaistenie dôkazov je vhodné, aby sa uložili, respektíve vytlačili všetky podozrivé maily, sms, ktoré následne môžu byť použité ako dôkazový materiál;

- Je za potreby pokúsiť sa zistiť, kto môže byť agresorom. Väčšina agresorov šikanujúcich prostredníctvom internetu sú z triedy, alebo školy obete. Často je agresorom ten, ktorý šikanuje reálne, tvárou v tvár.

- Treba prestať komunikovať s agresorom. Ak sa obeť snaží vyjednávať a obhajovať sa, tým viac provokuje agresora k ďalším útokom, ktoré sa stupňujú (<http://www.prevenciasikanovania.sk/?mod=rodicia--teoria--kybersikana-odporucania-rodicom>).

Mnoho rodičov zvláštne správanie svojho dieťaťa pripisuje buď puberte, zlej známke v škole alebo nezhodami s kamarátom. Skoro nikdy im nenapadne, že práve za zmenu ich správania môže práve kyberšikanovanie. Rodičia sa uspokojia s tým, ak im ich dieťa povie že nemá žiadne problémy, má kamarátov, je obľúbené. V rozhovoroch s dieťaťom nejdú do hĺbky, pýtajú sa bežné, možno aj nepodstatné veci. Keďže rodič si vo väčšine prípadov chráni svoje dieťa za každú cenu, nedá sa tým pádom predpokladať že situáciu vyhodnotí objektívne. Preto pri podozrení je potrebná spolupráca s vedením školy, školského sociálneho pracovníka, výchovného poradcu, prípadne iných kompetentných ľudí (http://www.rovesnicivprevencii.sk/prevencia_sikanovania.pdf) .

Klasické šikanovanie sa väčšinou deje v priestoroch školy, v školskom kolektíve, preto prevencia bola adresovaná práve škole. Ak ide o kyberšikanovanie, taktiež sa to odohráva v rámci školy, plus sa pôsobenie ešte aj prepája a rozširuje. Deti, ktoré kyberšikanujú svoje obete prostredníctvom internetu, taktiež využívajú aj klasické šikanovanie na

škole. V období adolescencie sú sociálne interakcie veľmi dôležité, každý chce patriť do určitej skupiny. Nadväzujú so svojimi spolužiakmi dobré, či zlé kontakty s ktorými súvisí aj ich postavenie v skupine alebo postavenie v rámci iných skupín. Učitelia, školský psychológovia, školský sociálny pracovník a výchovný poradca sa snažia, aby všetky vzťahy medzi adolescentmi prebiehali v rámci učenia sa navzájom, učeniu sa sociálnych kompetencií a snažia sa o maximálnu elimináciu sociálnopatologických javov kde patrí aj kyberšikanovanie a klasické šikanovanie (http://www.rovesnicivprevencii.sk/prevencia_sikanovania.pdf) .

Primárna prevencia je v prípadoch, ak sa ešte kyberšikanovanie nevyskytlo na školách,. Ide hlavne o informovanie žiakov o prejavoch a jej následnej prevencii. Vhodné je zapracovať program prevencie do vyučovacieho procesu, kde by hlavným cieľom bolo myslieť a správať sa zodpovedne. Podľa [prevenciasikanovania.sk](http://www.prevenciasikanovania.sk) je adolescentov potrebné informovať hlavne nasledovných témach:

- ohrozenia internetom- týka sa hlavne kyberšikanovania, pri ktorom sa môžu stretnúť s krádežou osobných údajov, taktiež s prejavmi agresívneho správania, netolerantného správania. Ide o informovanie adolescentov hlavne čo sa týka stretnutia s cudzími ľuďmi spoznaných cez internet, taktiež zverejňovanie osobných a citlivých informácií.

- zareagovanie pri zistení negatívnych činov alebo kyberšikanovania- príprava ako zareagovať na negatívne javy, kde môžu adolescenti vyhľadať pomoc a na koho kompetentného vo svojom okolí sa obrátiť. V prípade kyberšikanovania je potrebné archivovať si dôkazy z mailov, chatu a podobných stránok, kde sa vyskytlo takéto negatívne správanie. Materiály je následne možné použiť ako dôkaz pre učiteľov alebo rodičov, prípadne orgány činné v trestnom konaní.

- nájdenie pomoci- ako sme už spomínali, adolescenti sú vo veku kedy si aj myslia, že sú jediní, ktorí majú ten problém, nikto im s ním nepomôže, nedá sa vyriešiť. Je potrebné ich vyviesť z omylu, podporiť ich,

že v tom nie sú sami a hlavné je, aby sa obrátili na osobu, ktorej dôverujú. Taktiež je možné využiť linky pomoci, či mailovú poštu.

- do vzdelávanie, informovanie- aby kompetentní mohli poskytovať adekvátnu pomoc, je za potreby držať krok s dobou, s novými technológiami. Na rôznych internetových stránkach už nájdeme videá, príbehy, témy na diskusie ktoré sú primerané vekovým skupinám a sústreďujú sa na to, na čo si majú dávať pozor na internete.

- rozvoj kritického myslenia- prostredníctvom videí o kyberšikanovaní ako modelová situácia a následne naň vytvoriť diskusiu, kde žiaci vyjadria svoj názor alebo pohľad na danú situáciu v ktorej sa nachádzala obeť na videu. V ďalšom prípade je možnosť začať žartíkmi a začať spoločne hľadať znaky, súvisiace so šikanovaním.

- neprehliadanie negatívneho správania v triede/škole- treba vnímať, čo sa deje medzi žiakmi, medzi skupinami v triede alebo na škole. V prípade vyskytnutia sa kyberšikanovania je nevyhnutné, aby do problému boli zainteresovaní aj rodičia obete a agresora. Každá negatívna vec a jej neprehliadnutie slúži ako prevencia, pretože deti sa tým naučia ako sa môžu správať voči druhým a ako nie (<http://www.prevenciasikanovania.sk/?redirect=custom-file&id=54&download=file&name=Kyber%C5%A1ikanovanie.pdf>).

3.4 Legislatívne poňatie kyberšikanovania na Slovensku

Na internete stále pribúdajú nové hrozby. Podľa Klimča (in Kokiová, 2014) je šikanovanie všeobecný pojem ktorý je našimi zákonmi veľmi ťažko postihnuteľný. Aby bola v trestnoprávnej rovine postihnuteľná, je potrebné ju rozobrať na časti, ktoré už postihnuteľné sú. V susedných krajinách je situácia podobná ako u nás. Jedine v Rakúsku sa nachádza internetový ombudsman, na ktorého sa môžu deti a mladiství obrátiť v prípade kyberšikanovania na internete. Z toho nám vyplýva, že či už na Slovensku alebo v iných štátoch kybernetická šikana ako taká nie je v trestno-právnej rovine ošetrená (Kokiová, 2014).

Ak si teda kyberšikanovanie rozmeníme na drobné, za trestné môžeme považovať najčastejšie nasledovné konania:

Nebezpečné prenasledovanie- §360a Trestného zákona. Ide o dlhodobé prenasledovanie druhej osoby spôsobom vzbudzovania obáv o svoj život, dochádza k zhoršeniu kvality poškodenej osoby. Kontaktovanie môže byť trestné a to za pomoci tretej osoby alebo cez elektronickú komunikačnú službu. Ide o dlhodobé a cyklické konanie ako je neustále písanie správ na mobilný telefón, sledovanie obete, písanie správ či mailov obete.

Vydieranie- § 189 Trestného zákona. O vydieraní možno hovoriť, ak bude jedna osoba inú osobu nútiť k určitému činu násilím, taktiež pod hrozbou násilia alebo hrozbou ťažkej ujmy. Aby bolo možné aby bolo takéto konanie potrestané, úplne postačí ak páchateľ zašle obeti mail.

Nátlak- §192 Trestného zákona. Ide o donútenie druhej osoby aby niečo konala, opomenula alebo trpela. Páchateľ tak môže zneužívať hmotnú núdzu poškodeného, nemajetkovú potrebu alebo tieseň obete. Nátlak je samozrejme možné využívať aj v kyberpriestore za pomoci využívania informačno-technologických prostriedkov.

Sexuálne zneužívanie- §201, §201a, §201b Trestného zákona. Zo zákona je trestné, ak dospelý páchateľ navrhne prostredníctvom internetu alebo inej komunikačnej služby dieťaťu mladšiemu ako pätnásť rokov osobné stretnutie, pričom chce na ňom spáchať trestný čin sexuálneho zneužívania, taktiež aj trestný čin výroby detskej pornografie. Od roku 2013 sa snaží zákon chrániť už aj deti mladšie ako pätnásť rokov pred zneužitím za pomoci internetu a iných komunikačných technológií. Ide o potrestanie páchateľa ktorý zneužije dieťa mladšie ako pätnásť rokov, hoci aj nepriamo.

Ohováranie- §373 Trestného zákona. Podľa zákona je ohováranie to, ak sa o inom človeku oznámi údaj, ktorý je nepravdivý, ohrozí tým vážnosť osoby u spoluobčanov, poškodí ho či už v zamestnaní alebo podnikaní, naruší rodinné vzťahy alebo spôsobí inú vážnu ujmu. Ohováranie je realizovateľné aj prostredníctvom komunikačných technológií. Páchateľ bude potrestaný vážnejšie, ak oznámi nepravdivú informáciu o poškodenom verejne, či spôsobí osobe stratu zamestnania alebo rozvrátenie rodiny.

Poškodzovanie cudzích práv- §376 Trestného zákona. Poškodenie ľudských práv vzniká, ak druhá osoba neoprávnene poruší listové tajomstvo alebo inej písomnosti, zvukového záznamu, dát z počítača, mailov alebo iného dokumentu uschovávajúcего súkromné dokumenty.

Detská pornografia a jej výroba- § 368 Trestného zákona. Za páchatel'a sa považuje osoba, ktorá využije, získa, dá do ponuky alebo iným spôsobom zneužije dieťa na výrobu detskej pornografie prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby.

Detská pornografia, prechovávanie a účasť na detskom pornografickom predstavení- §370 Trestného zákona. Postihnuteľný je ten, kto uchováva detskú pornografiu, kto ju vyrába, kupuje alebo dováža, alebo si ju inak zadováži a rozširuje ju predávaním, požičiavaním a pod. Ide o ohrozenie mravnosti a prejavenie neúcty k človeku. Za trestne stíhateľné je teda aj úmyselné získavanie prístupu k detskej pornografii za pomoci internetu.

Ohrozenie mravnosti- §371, §372 Trestného zákona. Za ohrozenie mravnosti sa považuje taký čin, pri ktorom páchatel' kupuje, dováža alebo inak si zadováži a následne uvedie do obehu, rozširuje a zverejňuje pornografiu, zvukový záznam alebo videá či fotografie ohrozujúce mravnosť. Hlavne detské obete sú páchatel'om zlákané s pomocou informačno-technologických prostriedkov, pričom takéto konanie môže naplňať znaky kyberšikanovania.

Ohrozovanie mravnej výchovy mládeže- §211 Trestného zákona. Ohrozovanie mravnej výchovy mládeže sa považuje za trestné, ak páchatel' či už plného vedomia alebo nedbanlivosti, osobu ktorá je mladšia ako osemnásť rokov nebezpečenstvu. Ide o zvädzanie osoby k spoločensky neprospešnému a nemravnému životu ako je prostitúcia, žobranie alebo aj drobná kriminalita; ak páchatel' umožní osobe viesť nemravný a záhaľčivý život; ak páchatel' umožní osobe dopúšťať sa konaní, ktoré sa považujú za trestné; ak obeti bráni v povinnej školskej dochádzke.

Pri vyššie spomínaných trestných činoch je možná ich realizácia, teda aj prostredníctvom internetu. V súvislosti s kyberšikanovaním môžeme hovoriť aj o trestných činoch, ktoré sa týkajú extrémistických materiálov, hanobenia národa či rasy a podpory či propagácie skupín, ktoré

smerujú k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd. K ďalším trestným činom môžeme priradiť:

Podporovanie a propagáciu skupín, smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd- §421, §422 Trestného zákona. Ide o podporovanie alebo propagovanie skupín, ktorá využíva násilie, a hrozbu násilia, ktoré smeruje k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd. S kyberšikanovaním bude takéto konanie súvisieť v prípade, ak bude realizovaná páchatelom verejne. Ide o ochranu pred skupinami prejavujúcimi diskrimináciu prejavu slobodnej vôle a znemožnení výkonu základných práv a slobôd. Priradiť k nej môžeme prejav sympatie k fašistickej ideológii a o nadradenosti istej skupiny ľudí od druhých skupín. Potlačenie ľudských práv a slobôd sa taktiež môže prejavovať násilím, hrozbou násilia alebo inej ťažkej ujmy.

Hanobenie národa, rasy a presvedčenia- §423 Trestného zákona. Za páchatel'a bude považovaný ten, kto verejne hanobí niektorý národ a jeho jazyk, etnickú skupinu alebo rasu, jednotlivca či skupinu ľudí prislúchajúcich k niektorej rase, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu, z dôvodu náboženského presvedčenia.

Podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti- §424 Trestného zákona. Za páchatel'a bude považovaný ten, kto verejne podnieti k násilnému činu alebo nenávisti proti jednotlivcovi alebo skupine osôb a to pre ich príslušnosť, rasu, národnosť, farbu pleti, etnickej skupine, náboženskému vyznaniu. To isté platí aj pre hanobenie a vyhrážanie sa. Aby bola naplnená skutková podstata, páchatel' musí konať verejne (<http://kybersikanovanie.sk/index.php/legislativa> , Zákon číslo 300/2005 Trestný zákon).

4 PROJEKT VÝSKUMU

4.1 Predmet výskumu

Predmetom nášho výskumu budú formy kyberšikanovania a jeho sociálne riziká.

4.2 Cieľ výskumu

Cieľom výskumu bude identifikovať čo najčastejšie sa vyskytujúce formy kyberšikanovania u adolescentov a následne aké sú s nimi spojené sociálne riziká.

Úlohou čiastkového cieľa bude zistenie úrovne informovanosti respondentov o možnej pomoci kompetentných osôb s dôrazom na sociálnych pracovníkov v prípade kyberšikanovania .

4.3 Objekt výskumu

Objektom výskumu bude 44 žiakov tried kvarta, kvinta a sexta t.j. žiaci vo veku 14-17 rokov Gymnázia Františka Švantnera v Novej Bani.

4.4 Výskumné otázky

1. U akého pohlavia sa kyberšikanovanie prejavuje vo väčšej miere?
2. Aká forma kyberšikanovania je najčastejšie zastúpená u dievčat a aká u chlapcov?
3. Sú žiaci informovaní o možných rizikách a nástrahách internetu?
4. Na akú osobu/organizáciu/úrad by sa žiaci obrátili ak by boli kyberšikanovaní?

5 Aký psychosomatický prejav, ktorý spôsobujú formy kyberšikanovania je u adolescentov najviac zastúpený?

4.5 Hypotézy výskumu

H1: Formy kyberšikanovania sa budú vyskytovať vo väčšej miere u dievčat, ako u chlapcov.

H2: Najčastejšou formou kyberšikanovania u dievčat je ohováranie na sociálnych sieťach a u chlapcov provokovanie.

H3: Poznanie rizík využívania internetu zo strany respondentov sa prejavuje zodpovednejším používaním tohto média.

H4: Pri hľadaní pomoci v prípade kyberšikanovania sa respondenti nebudú obracať na možnosť pomoci zo strany sociálnych pracovníkov, čo je dané ich neinformovanosťou o profesii sociálneho pracovníka

H5: Formy kyberšikanovania spôsobujú, že vnútorný nepokoj je najčastejším psychosomatickým prejavom u adolescentov.

4.6 Metodológia výskumu a výskumné techniky

1. Prípravná fáza

Na základe štúdia literatúry sme v prípravnej fáze výskumu venovali pozornosť analýze kyberšikanovania, jeho príčinám a dôsledkom, prostredníctvom ktorých sme mali možnosť bližšie nahliadnuť do novodobého fenoménu- kyberšikanovaniu. Sformulovali cieľ výskumu a hypotézy, ktoré sme následne overovali.

2. Realizačná fáza

Realizačná fáza je zameraná na zber empirických údajov prostredníctvom dotazníkovej metódy Dotazník je anonymný a jeho obsahom je spolu 22 otázok. V dotazníku sa nachádzajú otázky, ktoré majú

formu uzavretých a polootvorených otázok, kde sa žiaci mali možnosť vyjadriť k daným otázkam.

3. Spracovanie údajov

Po následnom vyplnení dotazníka žiakmi, sme začali s vyhodnocovaním získaných výsledkov. Získané údaje sme spracovali matematicko štatistickými metódami s následným objasnením, využili sme metódy analýzy, komparácie, generalizácie, syntézy.

5 INTERPRETÁCIA A ANALÝZA VÝSLEDKOV

V nasledujúcom texte uvidíme výsledky otázok, ktoré sú uvedené v dotazníku. Údaje o výsledkoch, sú zobrazené v prehľadných tabuľkách.

5.1 Informačné údaje

Tabuľka č.1 – Informácie o respondentoch

vek	Dievčatá		chlapci		spolu	
	n	%	n	%		
14	4	80	1	20	5	11,36364
15	7	63,63636	4	36,36364	11	25
16	10	58,82353	7	41,17647	17	38,63636
17	6	54,54545	5	45,45455	11	25
spolu	27	61,36364	17	38,63636	44	100

V dotazníku sme sa respondentov pýtali na údaje ako sú pohlavie a vek, aby sme mali lepší prehľad o našich respondentoch a mohli vyhodnotiť hypotézy výskumu. Z tabuľky č.1 nám vyplýva, že na výskume sa zúčastnilo spolu 44 žiakov, z toho 27 (61,36%) dievčat a 17 (38,63%) chlapcov. Päť (11,36%) respondentov sú vo veku 14 rokov, 11 (25%) je vo veku 15 rokov. Najväčšie zastúpenie mali študenti vo veku 16 rokov v počte 17 (38,63%) a 11 (25%) študentov je vo veku 17 rokov.

5.2 Návšteva internetu

Internet je v dnešnej dobe pre adolescentov samozrejmosť, preto sme sa zaujímali o intenzitu návštevy internetu a to intenzity v týždni a taktiež aj časovo- v hodinách. Tabuľka č.1 a tabuľka č.2 má pre nás len informačný charakter, nesúvisí s hypotézami.

Tabuľka č.2 – Intenzita návštevy internetu počas týždňa

Intenzita návštevy internetu	dievčatá		chlapci		spolu	
	n	%	n	%	n	%
Nikdy	0	0	0	0	0	0
1x týždenne	0	0	0	0	0	0
Viackrát týždenne	3	11,11111	1	5,882353	4	9,090909
Každý deň	24	88,88889	16	94,11765	40	90,90909
Spolu	27	100	17	100	44	100

Prístup na internet v dnešnej dobe nie je ťažký. V rámci dostupnosti ho môžeme nájsť v školách, doma, na pracovisku, voľne prístupný v mnohých objektoch, po novom aj vo vonkajšom prostredí. Z uvedenej tabuľky nám vyplýva, že v rámci intenzity návštevy internetu navštevujú 4 respondenti (9,09%) internet viac krát týždenne, z celkového počtu dievčat 27 sú to 3 (11,11%) respondenti, z celkového počtu chlapcov 17 jeden respondent (5,88%). Až 40 respondentov (90,909%) uviedlo, že internet navštevujú každý deň. Z celkového počtu dievčat 27 tak uviedlo 24 respondentov (88,88%) a z celkového počtu chlapcov 17 využilo túto možnosť 16 respondentov (94,11%). Tým pádom je zrejmé, že internet je pre respondentov - adolescentov súčasťou ich života, ktorý využívajú na komunikáciu medzi spolužiakmi, priateľmi alebo rodinou, či na získavanie informácií potrebných k štúdiu.

Tabuľka č.3 – Zotrvanie adolescentov na internete v hodinách počas dňa

Zotrvanie na internete	dievčatá		chlapci		spolu	
	n	%	n	%	n	%
0-1	3	11,11111	2	11,76471	5	11,36364
2	11	40,74074	3	17,64706	14	31,81818
3	5	18,51852	0	0	5	11,36364
4	4	14,81481	5	29,41176	9	20,45455
5 a viac	4	14,81481	7	41,17647	11	25
Spolu	27	100	17	100	44	100

K predchádzajúcej tabuľke nadväzuje aj tabuľka č.2 , v ktorej nás zaujímalo časové zotrvanie na internete v prípadoch odpovedí „, viackrát

týždenne,, a „každý deň,, z predchádzajúcej tabuľky. Najviac respondentov, až 14 (31,81%) uviedlo, že na internete trávia približne dve hodiny. Päť a viac hodín trávi na internete 11 (25%) respondentov, 4 hodiny 9 (20,45%) respondentov. Rovnakým počtom a to piati respondenti (11,36%) uviedli, že na internete zotrývajú 0-1 a 3 hodiny. Za zaujímavé môžeme považovať porovnanie najväčšieho zotrývania na internete u chlapcov a u dievčat. Najväčšie zastúpenie u dievčat malo časové zotrvanie na internete v čase 2 hodiny a to 11 (40,74%) respondentov a u chlapcov 5 a viac hodín uviedlo 7 (41,17%) respondentov.

5.3 Zisťovanie výskytu foriem kyberšikanovania

V tejto časti sme chceli zistiť, v akej intenzite sa u adolescentov vyskytujú jednotlivé formy kyberšikanovania. Ku formám kyberšikanovania – provokovanie, obťažovanie, prenasledovanie, ohováranie a fackovanie pre zábavu sa v dotazníku viaže viacero otázok, preto v týchto prípadoch bude v nasledovných tabuľkách bude uvádzané množstvo odpovedí na áno a nie.

Tabuľka č.4 - Provokovanie ako forma kyberšikanovania

Provokovanie	dievčatá		chlapci		Spolu odpovedí	
	n	%	n	%	n	%
áno	18	33,33333	15	44,117647	33	37,5
nie	36	66,66667	19	55,882353	55	62,5
Spolu odpovedí	54	100	34	100	88	100

V dotazníku sa nám k tabuľke č.3 viažu dotazníkové otázky č. 5-6, v ktorých sme chceli zistiť, či sa adolescenti stali obeťami kyberšikanovania pomocou provokovania. Z uvedenej tabuľky nám vyplýva, že 55 (62,5%) odpovedí na otázky spojené s provokovaním sú negatívne a 33 (36,5%) odpovedí je kladných. Dievčatá uviedli 18 (33,33%) kladných odpovedí a 36 (66,66%) negatívnych odpovedí. U chlapcov je rozdiel pri odpovediach oveľa menší ako u dievčat. Chlapci

sa kladnou odpoveďou vyjadrili pomocou 15 (44,11%) otázok a negatívne pomocou 19 (55,88%) otázok.

Tabuľka č.5 – Obťažovanie ako forma kyberšikanovania

Obťažovanie	dievčatá		chlapci		Spolu odpovedí	
	n	%	n	%	n	%
áno	19	35,18519	5	14,705882	24	27,27273
nie	35	64,81481	29	85,294118	64	72,72727
Spolu odpovedí	54	100	34	100	88	100

Obťažovaniu sme sa v dotazníku venovali v dotazníkových otázkach č. 7-8, kde sme sa snažili zistiť, či sa adolescenti stretli s obťažovaním na internete. Z vyššie uvedenej tabuľky je zrejmé, že z celkového počtu odpovedí 64 (72,72%) odpovedí na otázky týkajúcich sa obťažovania bolo negatívnych a 24 (27,27%) pozitívnych. V porovnaní s chlapcami sa s obťažovaním na internete stretlo viacero dievčat, ktoré uviedli 19 (35,18%) kladných odpovedí, pričom chlapci uviedli 5 (14,70%) kladných odpovedí .

Tabuľka č.6 – Prenasledovanie ako forma kyberšikanovania

Prenasledovanie	dievčatá		chlapci		Spolu odpovedí	
	n	%	n	%	n	%
áno	7	12,96296	3	8,8235294	10	11,36364
nie	47	87,03704	31	91,176471	78	88,63636
Spolu odpovedí	54	100	34	100	88	100

Dotazníkovými otázkami č. 9-10 sme chceli zistiť skúsenosti respondentov s prenasledovaním cez internet. Z vyššie uvedených informácií z tabuľky nám vyplýva, že 10 (11,36%) odpovedí z dotazníkových otázok týkajúcich sa prenasledovania na internete je pozitívnych a 78 (88,63%) odpovedí je negatívnych. U dievčat aj u chlapcov je rozdiel medzi odpoveďami pomerne rovnaký. Dievčatá na

otázky odpovedali 7 (12,96%) kladnými odpoveďami a 47 (87,03%) negatívnymi odpoveďami. Chlapci uviedli zasa 3 (8,82%) kladné odpovede a 31 (91,17%) negatívnymi odpoveďami na dotazníkové otázky, týkajúcich sa prenasledovania na internete.

Tabuľka č.7 – Ohováranie ako forma kyberšikanovania

Ohováranie	dievčatá		chlapci		Spolu odpovedí	
	n	%	n	%	n	%
áno	64	79,01235	14	27,45098	78	59,09091
nie	17	20,98765	37	72,54902	54	40,90909
Spolu odpovedí	81	100	51	100	132	100

V dotazníku z otázok č. 11-13 sme zisťovali, či respondenti majú skúsenosti s ohováraním, šírením nepravdivých informácií a podobne. Z vyššie uvedenej tabuľky nám vyplýva, že 78 (59,09%) odpovedí respondentov na dotazníkové otázky bolo kladných, 54 (40,90%) odpovedí zas negatívnych. Veľký rozdiel je možné vidieť u dievčat a chlapcov. Zatiaľ čo väčšinou na otázky o ohováraní – 37 (72,54%) chlapcov odpovedalo negatívne, dievčatá vo väčšej miere odpovedali pozitívne – 64 (79,01%) pozitívnych odpovedí.

Tabuľka č.8 – Dôvod šírenia klebiet

Dôvody šírenia klebiet	áno		nie		spolu	
	n	%	n	%	n	%
Aby som jej/jemu ublížil/a	1	2,273	43	97,73	44	100
Lebo jej/jemu závidím	10	22,73	33	75	44	100
Z nudy a pre pobavenie	33	75	11	25	44	100

Na tabuľku č.6, kde sme zisťovali skúsenosti s ohováraním nadväzuje tabuľka č.7, ktorá je zameraná na dôvod rozširovania klebiet. Z tabuľky možno vyčítať, že najčastejším dôvodom šírenia klebiet je z dôvodu nudy a pre pobavenie, kde túto možnosť označilo 33 (75%)

respondentov. Možnosť, z dôvodu závidenia, označilo 10 (22,73%) respondentov a jeden respondent (2,27%) sa vyjadril že klebety šíri z dôvodu ublíženia druhej osobe, čo je dosť závažný dôvod.

Tabuľka č.9 – Napodobňovanie a krádež identity ako forma kyberšikanovania

Napodobňovanie a krádež identity	dievčatá				chlapci				spolu			
	áno		nie		áno		nie		áno		nie	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Krádež mena	3	13	24	28,2	1	10	16	27,5	4	9,0	40	90,9
Krádež fotografie	7	30,4	20	23,5	3	30	14	24,1	10	22,7	34	77,2
Použil podobnú prezývku	2	8,7	25	29,4	3	30	14	24,1	5	11,4	39	88,6
Nabúranie na fb,maily	11	47,8	16	18,8	3	30	14	24,1	14	31,8	30	68,1

Z tabuľky č.8 je zrejmé, že adolescenti zaznamenali nabúranie na ich profily a účty na maily a sociálne siete a to až v 14 (31,8%) prípadoch. V 10 (22,7%) prípadoch zaznamenali krádež fotografie/ fotografií, v 5 (11,4%) prípadoch ide použitie podobnej prezývky ako mal respondent s čím súvisí aj písanie v mene respondenta a následné poškodenie jeho povesti a pod. Krádež mena zaznamenali štyria (9,09%) respondentov. Dievčatá najviac označovali možnosť nabúrania sa na účty, maily a to až 11 (47,8%) dievčat. U chlapcov boli najviac označované tri možnosti z tabuľky č.8 takým istým počtom chlapcov - 3 (30%). Sú to krádeže fotografií, použitie podobnej prezývky a následné vydávanie sa za respondenta a nabúranie na účty, maily.

Tabuľka č.10 – odhaľovanie tajomstiev ako forma kyberšikanovania

odhaľovanie tajomstiev	dievčatá		chlapci		spolu	
	n	%	n	%	n	%
áno	10	37,03704	1	5,882353	11	25
nie	17	62,96296	16	94,11765	33	75
Spolu	27	100	17	100	44	100

Na to, či respondenti majú skúsenosti na internete s ľuďmi, ktorí sa ich pýtajú na rôzne intímne informácie alebo chcú vedieť tajomstvá, ktoré si respondenti nechávajú len pre seba sme sa v dotazníku pýtali v otázke č.16. Z celkového počtu respondentov ich 33 (75%) uviedlo, že od nich už niekto požadoval informácie podobného charakteru. Pri porovnaní výsledkov z tabuľky je viditeľné, že od dievčat požadujú odpovede na intímne otázky a tajomstvá osoby na internete viacej, ako od chlapcov. Pokým u chlapcov tak uviedol len jeden (5,88%) respondent, u dievčat ich je 10 (37,03%).

Tabuľka č.11 – Vylúčenie zo skupiny ako forma kyberšikanovania

vylúčenie zo skupiny	dievčatá		chlapci		spolu	
	n	%	n	%	n	%
áno	6	22,22222	4	23,52941	10	22,72727
nie	21	77,77778	13	76,47059	34	77,27273
Spolu	27	100	17	100	44	100

Sedemnásť otázka v dotazníku bola zameraná na zistenie skúsenosti vylúčenia zo skupiny, diskusného fóra, skupiny, online hry, skupinového chatu a podobe. Z tabuľky je zrejmé, že 34 (77,27%) respondentov uviedlo, že sa s podobným vylúčením nestretli a 10 (22,72%) respondentov má z takouto formou kyberšikanovania skúsenosť. Skúsenosti s vylúčením z online skupín majú chlapci aj dievčatá pomerne rovnaké – 6 (22,22%) dievčat a 4 (23,59%) chlapcov.

Tabuľka č.12 – fackovanie pre zábavu ako forma kyberšikanovania

Fackovanie pre zábavu	dievčatá		chlapci		spolu	
	n	%	n	%	n	%
áno	8	14,81481	12	35,29412	20	22,72727
nie	46	85,18519	22	64,70588	68	77,27273
spolu	54	100	34	100	88	100

Na zistenie výskytu tejto formy kyberšikanovania sa v dotazníku nachádzajú otázky č. 18-19, kde nás zaujímalo hlavne natáčanie a preposielanie videí alebo fotografií, kde sa druhá osoba je zosmiešňovaná a môže to byť pre ňu veľmi neprijemné. 20 (22,72%) odpovedí na otázku skúsenosti z vyššie uvedenou formou kyberšikanovania bolo pozitívnych, 68 (77,27%) zas negatívnych. Dievčatá pozitívne označilo 8 (14,81) odpovedí. U chlapcov je to o niečo výraznejšie, pozitívne označili 12 (35,29%) odpovedí.

5.4 Psychosomatické ťažkosti zanechané formami kyberšikanovania

Tabuľka č.13 - Psychosomatické dôsledky

psychosomatické dôsledky	dievčatá		chlapci		spolu	
	n	%	n	%	n	%
pocit zbytočnosti	0	0	2	11,76471	2	4,545455
pocit hanby	1	3,703704	0	0	1	2,272727
pocity strachu	2	7,407407	4	23,52941	6	13,63636
zanedbávanie povinností	0	0	0	0	0	0
vnútorný nepokoj	7	25,92593	5	29,41176	12	27,27273
nespavosť	5	18,51852	3	17,64706	8	18,18182
nechutenstvo	3	11,11111	1	5,882353	4	9,090909
bolesti hlavy	9	33,33333	2	11,76471	11	25
spolu	27	100	17	100	44	100

Dvadsať otázka v dotazníku sa zaoberá psychosomatickými dôsledkami na respondenta, kde mali označiť pre nich najintenzívnejší dôsledok, ktorý pociťovali pri výskyte jednej z foriem kyberšikanovania. Najviac označovanými dôsledkami bolo zažívanie vnútorného nepokoja a to

12 (27,27%) respondentov a bolesti hlavy, ktorú uviedlo 11 (25%) respondentov. Respondenti na sebe zaznamenali aj nespavosť – 8 (18,18%) a nechutenstvo – 4 (9,09%). Dvaja (4,54%) respondenti označili, že mali pocity zbytočnosti, jeden (2,27%) respondent mal pocit strachu. Žiaden respondent však neuviedol, že by si zanedbával povinnosti- či už školské, alebo domáce. Najviac bolo u dievčat zaznamenané, že trpeli bolesťami hlavy – 9 (33,33%) dievčat. U chlapcov sa dôsledky prejavovali vnútorným nepokojom – 5 (29,41%) chlapcov. Žiadne z dievčat, na rozdiel od 2 (11,76%) chlapcov, tento dôsledok foriem kyberšikanovania neoznačili.

5.5 Poznanie rizík využívania internetu

V dotazníku sa mali respondenti vyjadriť, či súhlasia resp. nesúhlasia s daným výrokom. Výroky preveria, či respondenti vedia ako sa chrániť pred možnými rizikami ktoré na nich číhajú na internete.

Tabuľka č.14 – Súhlasenie/ nesúhlasenie s výrokmi o rizikách internetu

Výroky o rizikách internetu	súhlasím		nesúhlasím		spolu	
	n	%	n	%	n	%
Vyhýbam sa komunikovaniu s ľuďmi cez internet, ktorí sú počas písania na mňa agresívni, otravní a pod.	44	100	0	0	44	100
Keď sa cítim pri komunikácii s osobou cez internet psychicky vyčerpaný, ukončím komunikáciu.	36	81,81818	8	18,18182	44	100
Ak ma dlhšie otravuje osoba, s ktorou už viac nechcem komunikovať, zablokujem ju.	38	86,36364	6	13,63636	44	100
Svoj profil na facebooku mám sprístupnený len svojim priateľom.	25	56,81818	19	43,18182	44	100
Na internete som verejne nezverejnil/a svoje osobné údaje.	35	79,54545	9	20,45455	44	100
Nikomu som neposlal/a cez internet, mms video alebo fotografiu kde som nahý/á, v spodnom prádle, alebo odhaľujem intímnu časť svojho tela.	40	90,90909	4	9,090909	44	100
Nepridávam si do priateľom na sociálnych sieťach aj ľudí, ktorých nepoznám.	30	68,18182	14	31,81818	44	100
Svoje heslá nehovorím/nedávam nikomu (ani najbližším osobám).	39	88,63636	5	11,36364	44	100
Svoje heslá si aktualizujem viackrát za rok.	14	31,81818	30	68,18182	44	100

Z vyššie uvedených výrokov sme sa pokúsili zistiť, ako respondenti reagujú na bežné situácie, s ktorými sa môžu na internete stretávať každý deň. 44 (100%) respondentov vie, ako sa brániť proti ľuďom, ktorí sú počas komunikácie s respondentom agresívni a otravní. 40 (90,90%) respondentov súhlasilo s výrokom, ktorý poukazuje na to, že respondenti vedia, že zasielanie intímnych fotografií cez internet nie je bezpečné. S výrokom, že svoje heslá sa nemajú nikomu hovoriť súhlasilo 39 (88,63%) respondentov. Problém so zablokovaním osoby v prípade dlhšieho obťažovania zo strany inej osoby nemá 38 (86,36%) respondentov. 36 (81,81%) respondentov pri komunikovaní cez internet s osobou, ktorá ich psychicky vyčerpáva ukončí komunikáciu, čo zabráni psychickej vyčerpanosti ktorá patrí k rizikám užívania internetu. 35 (79,54%) respondentov súhlasilo s výrokom o nezverejňovaní osobných údajov na internete, 30 (68,18%) súhlasilo s výrokom o nepridávaní si cudzích osôb do okruhu svojich priateľov na sociálnych sieťach. 25 (56,81%) respondentov nemá svoj profil na facebooku verejne prístupný. Z celkového počtu respondentov len 14 (31,01%) z nich uviedlo, že si svoje heslá menia viackrát za rok.

5.6 Preferovaní odborníci v prípade kyberšikanovania

Tabuľka č.15 – Obrátenie sa respondentov na možnú pomoc v prípade kyberšikanovania.

	súhlasím		nesúhlasím		spolu	
	n	%	n	%	n	%
Rodičia	43	97,72727	1	2,272727	44	100
Linka pomoci	19	43,18182	25	56,81818	44	100
Spolužiaci	30	68,18182	14	31,81818	44	100
Sociálni pracovníci	7	15,90909	37	84,09091	44	100
Kamaráti	41	93,18182	3	6,818182	44	100
Polícia	24	54,54545	20	45,45455	44	100
Učiteľ/učiteľka	27	61,36364	17	38,63636	44	100
Školský psychológ	13	29,54545	31	70,45455	44	100
Školský sociálny pracovník	5	11,36364	39	88,63636	44	100
livechat, mailly s odborníkmi	11	25	33	75	44	100

Posledná otázka v dotazníku bola zameraná na zistenie, na ktorých 5 zo všetkých uvedených osôb v tabuľke, by sa respondent obrátil ak by bol kyberšikanovaný, alebo ak by bol v jeho okolí niekto, kto je kyberšikanovaný. Z vyššie uvedenej tabuľky by sa respondenti – 43 (97,72%) v prvom rade obrátili na rodičov, dôveru majú aj v kamarátoch na ktorých by sa obrátilo 41 (93,18%) respondentov. Spolužiakom by sa zdôverilo 30 (68,18%) respondentov, učitelia majú dôveru u 27 (61,36%) respondentoch. 24 (54,54%) respondentov by sa obrátilo aj na políciu, 19 (43,18%) respondentov by zavolalo na linku pomoci, 13 (29,54%) respondentov medzi piatich odborníkov zaradilo školského psychológa, 11 (25%) by využilo službu livechat a mailovanie s odborníkmi. Na posledné dve miesta zaraďujú respondenti sociálneho pracovníka – 7 (15,90%) respondentov a školského sociálneho pracovníka – 5 (11,36%) respondentov.

6 ZOVŠEOBECNENIE VÝSLEDKOV VÝSKUMU

Cieľom výskumu bolo zistenie výskytu jednotlivých foriem kyberšikanovania u adolescentov. Ďalej bol nás výskum zameraný na zistenie poznania rizík spojených s využívaním internetu a sociálnych sietí, a na psychosomatické dôsledky, ktoré vyvoláva kyberšikanovanie. Následne sme vo výskume zisťovali, na koho by sa respondent obrátil ak by bol on alebo niekto z jeho okolia kyberšikanovaný, kde mal možnosť označiť piatich odborníkov z desiatich.

V projekte výskumu sme si stanovili 5 hypotéz, ktorých potvrdenie, resp. falzifikovanie sme si následne s pomocou výskumu overovali. Za pomoci analýzy výsledkov z výskumu sme následne vyhodnotili nižšie uvedené hypotézy.

H1: Formy kyberšikanovania sa budú vyskytovať vo väčšej miere u dievčat, ako u chlapcov.

Hypotéza sa potvrdila.

Hypotéza H1 sa nám potvrdila za pomoci využitia analýzy tabuliek č. 3-6, 8-11. V tabuľke č.15 je možné vidieť zlúčenie vyššieho výskytu foriem kyberšikanovania v porovnaní chlapec - dievča, tak isto aj nižšieho výskytu. Vyšší výskyt foriem 5 (62,5%) kyberšikanovania sme zaznamenali podľa tabuľky u dievčat, u chlapcov bol vyšší výskyt zaznamenaný v 3(37,5%) formách. U dievčat sú to formy – obťažovanie, prenasledovanie, ohováranie, napodobňovanie a krádež identity a odhaľovanie tajomstiev. U chlapcov ide o formy ako provokovanie, vylúčenie zo skupiny a fackovanie pre zábavu.

Tabuľka č.16 – Výskyt foriem kyberšikanovania v porovnaní chlapec – dievča.

Výskyt foriem kyberšikanovania	dievčatá		chlapci	
	n	%	n	%
vyšší výskyt	5	62,5	3	37,5
nižší výskyt	3	37,5	5	62,5

spolu	8	100	8	100
-------	---	-----	---	-----

H2: Najčastejšou formou kyberšikanovania u dievčat je ohováranie na sociálnych sieťach a u chlapcov provokovanie.

Hypotéza sa potvrdila.

Tak isto, ako v prvej hypotéze, tak aj v H2 sme na potvrdenie hypotézy analyzovali tabuľky č.3-6, 8-11. V nich sme však na rozdiel od prvej hypotézy hľadali najvyššie percento výskytu z uvedených foriem kyberšikanovania u dievčat, tak isto aj u chlapcov. Najčastejšou formou v kyberšikanovaní sa u dievčat prejavilo ohováranie, kde až 79,01% dievčat označilo, že s ňou majú skúsenosti. U chlapcov je najčastejšou formou kyberšikanovania provokovanie na internete, kde túto možnosť označilo 44,11% z celkového počtu chlapcov.

H3: Poznanie rizík využívania internetu zo strany respondentov sa prejavuje zodpovednejším používaním tohto média.

Hypotéza sa potvrdila.

Respondenti mali za úlohu vyjadriť sa ku deviatim výrokom za pomoci označenia odpovedí súhlasím resp. nesúhlasím. Výroky a ich vyhodnotenie je možné vidieť v tabuľke č.13. Z tabuľky je zrejmé, že respondenti sa na 8 (88,88%) výrokov vyjadrili, že s výrokom súhlasia, z čoho môžeme usúdiť, že respondenti poznajú riziká vyskytujúce sa na internete a vedia, ako sa pred nimi chrániť. Na jeden (11,11%) výrok sa respondenti vyjadrili, že s ním nesúhlasia. Ide o výrok aktualizácie si hesiel viackrát za rok, kde s výrokom súhlasilo 14 (31,81%) respondentov a nesúhlasilo 30 (68,18%) respondentov.

H4: Pri hľadaní pomoci v prípade kyberšikanovania sa respondenti nebudú obracať na možnosť pomoci zo strany sociálnych pracovníkov, čo je dané ich neinformovanosťou o profesii sociálneho pracovníka.

Hypotéza sa potvrdila.

Na potvrdenie H4 sme využili tabuľku č. 14. V tejto otázke mali respondenti za úlohu označiť 5 osôb/ organizácii, ktorých by kontaktovali alebo komu by sa zdôverili v prípade výskytu kyberšikanovania. Najviac, až 43 (97, 72%) respondentov označilo možnosť zdôverenia sa rodičom, 41 (93,18%) respondentov by sa zdôverilo svojim priateľom a kamarátom. 30 (68,18%) by sa pri výskyte kyberšikanovania obrátilo na spolužiakov, 27 (61,36%) na učiteľa/ učiteľku, políciu by kontaktovalo 24 (54,54%) respondentov. Do druhej polovici zaradili respondenti kontaktovanie odborníkov za pomoci linky pomoci – 19 (43,18%), 13 (29,54%) by vyhľadalo školského psychológa, 11 (25%) by využilo službu livechatu a mailovanie s odborníkmi, 7 (15,90%) by vyhľadalo pomoc sociálneho pracovníka a 5 (11,36%) respondenti školského sociálneho pracovníka. Z uvedených výsledkov je zrejmé, že študenti nepovažujú sociálneho pracovníka za osobu, ktorá by mu mohla pomôcť riešiť situáciu kyberšikanovania, za čím vidíme dôvod malej informovanosti o kompetenciách, ktoré prináležia sociálnemu pracovníkovi.

H5: Formy kyberšikanovania spôsobujú, že vnútorný nepokoj je najčastejším psychosomatickým prejavom u adolescentov.

Hypotéza sa potvrdila.

K analýze H5 je určená tabuľka č.12, v ktorej respondenti mali možnosť uviesť u nich najčastejší psychosomatický prejav vyskytujúci sa pri formách kyberšikanovania. Najčastejší prejav u adolescentov je vnútorný nepokoj, ktorý označili 12 (27,27%) respondenti, z toho 7 (25,92%) dievčat a 5 (29,41%) chlapcov. Z nášho pohľadu vnútorný nepokoj u respondentov zahŕňa neustále rozmýšľanie nad problémom, kde respondent rieši prečo sa to stalo práve jemu, či sa má báť, ako to má vyriešiť, komu sa má zdôveriť a podobne.

7 ODPORÚČANIA PRE PRAX

Na základe výsledkov z výskumu, odporúčame nasledovné:

- Zefektívniť trávenie voľného času u adolescentov a to rôznymi mimoškolskými aktivitami aby čo najmenej času trávili za počítačmi a internetom.
- Viesť výchovu detí k tolerancii, empatii, komunikácii na zabránenie vzniku kyberšikanovania.
- Vytvárať priestor na dôveru a komunikáciu medzi rodičmi a deťmi, aby sa kyberšikanovaniu predišlo už pri prvých náznakoch.
- Rodičov viesť k tomu, aby sa zaujímali o novodobé trendy čím je aj internet, aby sa v nich vedeli pohybovať a následne aby mohli vidieť o aké stránky ich maloleté dieťa zaujíma, čím by vykonávali aj prevenciu.
- Prízvukovať školám význam školského sociálneho pracovníka, ktorý by sa zaoberal nielen kyberšikanovaním ale aj ostatnými sociálnopatologickými javmi, vedel by ich včas odhaliť, riešiť ich a zabrániť im.
- Zlepšiť komunikáciu škola – rodičia - žiaci a to práve za pomoci školského sociálneho pracovníka, ktorý je nezaujatý a nestranný pri riešení problémoch vyskytujúcich sa na škole.
- Školenie učiteľov o téme kyberšikanovanie, ako ho odhaliť a ako ho riešiť.
- Vytvárať preventívne programy na školách o sociálnopatologických javoch za pomoci sociálnych pracovníkov, polície, psychológov a podobne.
- Upraviť legislatívu, vymedziť v nej pojem kyberšikanovanie a taktiež vymedziť aj postihy zaň.

ZÁVER

Cieľom našej diplomovej práce bolo poukázať na problematiku kyberšikanovania a to prostredníctvom novodobých technológií ako sú mobilné telefóny, tablety či počítač a za pomoci zasielania sms, mms správ a internetu. Keďže ľudia, hlavne adolescenti, trávajú na internete množstvo svojho voľného času, pokladali sme za dôležité venovať sa práve tejto problematike a jej prevencii.

Diplomová práca pozostáva z teoretickej a empirickej časti. Teoretická časť diplomovej práce je zložená z troch hlavných kapitol. Prvá kapitola sa zaoberá kyberšikanovaním ako novodobým fenoménom, kde sme sa následne v podkapitolách zaoberali druhmi, prostriedkami a typmi kyberšikanovania, taktiež aj účastníkmi kyberšikanovania – agresormi, obeťami a pasívnymi účastníkmi kyberšikanovania. Druhá kapitola opisuje kyberšikanovanie ako sociálnopatologický jav, komparuje klasické šikanovanie a kyberšikanovanie a tiež sa zaoberá dôsledkami kyberšikanovania – fyzickými, psychickými a sociálnymi. Tretia kapitola sa zaoberá prevenciou kyberšikanovania a legislatívnym ukotvením. Na začiatku kapitoly sme venovali pozornosť svojej ochrany na internete. V podkapitolách sme rozpracovali témy prevencie zo strany rodičov a školy, prevencii prostredníctvom existujúcich internetových stránok na Slovensku a hlavne prevencii prostredníctvom školskej sociálnej práce.

Empirická časť bola realizovaná za pomoci výskumu na Gymnáziu Františka Švantnera, kde sme u žiakov zisťovali výskyt foriem kyberšikanovania, psychosomatické dôsledky zanechané formami kyberšikanovania. Taktiež našim cieľom v empirickej časti bolo zistenie rozsahu poznania rizík využívania internetu a zistenie preferovaných odborníkov v prípade kyberšikanovania. Zistili sme, že každý žiak sa stretol aspoň s jednou formou kyberšikanovania, u dievčat sa najviac vyskytovalo ohováranie a u chlapcov provokovanie. Prostredníctvom výskumu sme taktiež zistili, že žiaci sú informovaní o možných rizikách vyskytujúcich sa na internete a vedia na neadekvátne reagovať.

Kyberšikanovanie sa na Slovensku ešte nevyskytuje až v takej intenzite ako v iných štátoch, preto je z nášho pohľadu dôležitá hlavne primárna prevencia prostredníctvom prednášok, diskusií, projektov a podobne. Celkové zameranie vyššej pozornosti na prevenciu by pomohlo hlavne pri zabránení výskytu kyberšikanovania u adolescentov, ale taktiež aj ďalšiemu prehľbovaniu tohto novodobého fenoménu.

Použitá literatúra:

BAROT,M. 2012. Krádež identity. [online]. Dostupné na internete: 18.11.2015 <<http://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/sociotechnika/502-krade-identity>> (18.11.2015)

ČERNÁ,A a kol. 2013. Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem. Praha: Grada ., 2013. ISBN: 978-80-247-4577-0

HOLLÁ,K. 2013. Kyber-šikana. Iris.,2013. ISBN: 978-80-8153-011-1

HRONCOVÁ,J a kol., 2014. Sociálna patológia pre sociálnych pedagógov. Univerzita Mateja Bela: Belianum.,2014. ISBN: 978-80-557-0806-5

HRONCOVÁ,J. 2014. Sociálna patológia pre sociálnych pedagógov. Univerzita Mateja Bela: Belianum.,2014. ISBN:978-80-557-0806-

HRUŠKOVÁ,R. 2012. Školská sociálna práca v prostredí vysokých škôl 1. Sociálne a politické analýzy, UPJŠ v Košiciach ISSN 13375555. [online]. Dostupné na internete: <
http://sapa.ff.upjs.sk/images/files/90_2044243683_97_Hruskova%20I.pdf >
(19.1.2016)

HUDECOVÁ,A. – KURČÍKOVÁ,K. 2014. Kyberšikanovanie ako rizikové správanie. Univerzita Mateja Bela: Belianum, 2014. ISBN: 978-80-557-0745-7

HUNTER,N. 2012. Cyber Bullying. Capstone Global Library Ltd.,2012. ISBN: 978-1-406-223775-0

KOKIOVÁ,N.2014. Za kyberšikanu vám trest nehrozí. [online]. Dostupné na internete: < <http://skolskyservis.teraz.sk/vysoke-skoly/za-kybersikanu-vam-trest-nehrozi/15700-clanok.htm> > (30.1.2016)

KOVÁŘOVÁ,V.-KOPECKÝ,K. 2012. Fenomén- disinhibičný efekt.,2012. [online]. Dostupné na internete: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/dali-rizika/485-fenomen-disinhibini-efekt#_edn1 > (20.1.2016)

KOWALSKI,R a kol. 2012. Cyberbullying: Bullying in the Digital Age. Blackwell Publishing Ltd.,2012. ISBN: 978-1-4443-3481-4

LENGYEL,P. 2012. Školská sociálna práca v meste Považská Bystrica. Považská Bystrica [online]. Dostupné na internete: <http://www.piatazs.sk/download_file_f.php?id=109222> (13.1.2016)

MARAS,M. 2015. Computer Forensics: Cybercriminals, Laws, and Evidence, 2nd Edition. Jones & Barlett.,2015. ISBN: 978-4496-9222.

MÁTEL, A. a kol. 2011. Sociálna patológia a intervencia sociálnej práce. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety. ISBN 978-80-8132-018-7.

OLŠAVSKÁ,M. 2014. Niektoré základné informácie k prevencii sociálno-patologických javov 1.časť. MPC v Bratislave., 2014.ISBN: 978-80-8052_684-9 [online]. Dostupné na internete: < http://www.mpc-edu.sk/library/files/olsavska_uz_1_1.pdf > (15.1.2016)

PROCHÁZKA,R a kol. 2014. Teorie a praxe poradenské psychologie. Praha: Grada.,2014. ISBN 978-80-247-4451-3

ROEKOVÁ,H. 2014. Sebapoškodzovanie- automutilácia. *In Sociálna prevencia*. ISSN: 1336-9679, 2014, roč. 01/2014, s. 22-23

SZÍJJÁRTÓOVÁ,K. Pedagogické diagnostikovanie a prevencia šikanovania. [online]. Dostupné na internete: <
<http://www.previnciasikanovania.sk/?mod=pedagogovia--teoria-sk--pedagog-diagnostikov-a-prevencia-sikanovania> > (19.1.2016)

ŠEVČÍKOVÁ,A. 2014. Děti a dospívající online: Vybraná rizika používání internetu. Grada Publishing.,2014. ISBN:978-80-247-5010-1

ŠMAHAJ,J. 2014. Kyberšikana jako společenský problém. Univerzita Palackého v Olomouci,2014. ISBN: 978-80-244-4227-3

VAŇKÁTOVÁ,E. 2010. Kyberšikanovanie ako jedno z rizík elektronickej komunikácie. In: Sociálna prevencia Roč.1/2010

Kyberšikana a její prevence – příručka pro učitele. 2009. Plzeň : Člověk v tísni, o.p.s. ISBN 978-80-86961-78-1 [online]. Dostupné na internete: <
https://www.clovekvtisni.cz/uploads/file/1367343938-kybersikana_web.pdf
> (2.1.2016)

<http://www.previnciasikanovania.sk/?redirect=custom-file&id=54&download=file&name=Kyber%C5%A1ikanovanie.pdf>.

<http://www.previnciasikanovania.sk/?mod=rodicia--teoria--kybersikana-odporucania-rodicom>

<http://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/stalking-a-kyberstalking/66-23>

<http://www.upjs.sk/public/media/2714/seminar.doc>.

<http://www.mirror.co.uk/news/world-news/amanda-todd-teenager-commits-suicide-1376976>

<http://www.prevence-praha.cz/agrese-a-sikana?start=7>

<http://www.psychologickecentrum.sk/files/58.pdf>

http://cyberbullying.org/cyberbullying_and_suicide_research_fact_sheet.pdf

http://www.rovesnicivprevencii.sk/prevencia_sikanovania.pdf

<http://www.sheeplive.eu/>

<http://kybersikanovanie.sk/index.php/legislative>

<http://nobullying.com/what-is-flaming/>

Zákon č. 300/2005 Trestný zákon (v znení zákona č. 650/2005 Z.z.)

PRÍLOHY

ZOZNAM PRÍLOH

Príloha č.1: Dotazník

DOTAZNÍK

Vážený študent/študentka, chcem Vás poprosiť spoluprácu pri vyplnení dotazníka zameraného na kyberšikanovanie. Dotazník je anonymný a dobrovoľný. Otázky, ku ktorým sa následne vyjadríte, budú následne spracované a použité len na výskum ku mojej diplomovej práci. Prosím Vás, aby ste na otázky odpovedali pravdivo a úprimne, vyplnili všetky otázky a riadili ste sa uvedenými pokynmi. Za ochotu a spoluprácu Vám ďakujem.

1. Vek.....

2. Pohlavie

- ☐ Muž
- ☐ Žena

3. Ako často využívaš internet?

☐ Nikdy	☐ Viackrát týždenne
☐ Raz týždenne	☐ Každý deň

4. Ak si na predošlú otázku odpovedal „každý deň,, a „viackrát týždenne,,, koľko hodín?

- ☐ 0-1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5 a viac

Na nasledujúce otázky odpovedajte áno, alebo nie. správnu odpoveď označte krížikom.

	ÁNO	NIE
5. Pokúšal sa ťa niekto vyprovokovať za pomoci urážlivých slov, nadávok alebo iného agresívneho správania?		
6. Stal si sa niekedy obeťou útoku cez internet z dôvodu tvojho vierovyznania, farby pleti, pohlavia alebo ekonomického postavenia?		
7. Zasielal ti niekto správy (sms,mms, internet) ktoré sa opakovali, bolo to pre teba nepríjemné a obťažovalo ťa to?		
8. Zmenil človek s ktorým si si písal správanie z milého, príjemného a chápujúceho človeka na človeka, ktorý ťa začne citovo vydierať a zastrašovať len preto, že mu neodpíšeš na správy? <i>(Haló, kde si?! Prečo mi neodpíšeš? Tak teraz som sa už vážne nahneval! Je mi zle..odpíš mi. Ak mi neodpíšeš tak...)</i>		
9. Bol si obeťou prenasledovania viackrát tým istým človekom? (do školy, na brigádu, na nákupy)		
10.Poškodil ti zámerne niekto tvoju osobnú vec? (mobil, tablet, notebook, tašku, knihy, bicykel..) 11.Zistil si, že ťa niekto ohovára, šíri o tebe nepravdivé informácie či už v škole, medzi priateľmi a podobne?		
12.Píšeš si s kamarátmi často o nejakej tretej osobe, ktorá nie je zapojená v rozhovore/chate/mailoch?		
13.Rozoberáš na internete s kamarátmi témy, kto sa ako chová, ako sa oblieka, akých má rodičov, prečo má		

málo/veľa peňazí a podobne?		
-----------------------------	--	--

14. S kamarátmi o tretej osobe šírim klebety preto (označte jednu odpoveď) :

	ÁNO	NIE
Aby som jej/jemu ublížil		
Lebo jej závidím		
Z nudy a pre pobavenie		

15. Zistil/zistila si alebo bol/bola si upozornený/upozornená na to, že:

	ÁNO	NIE
Ti na internete ukradli tvoje meno a vydávali sa za teba?		
Ti na internete ukradli tvoje fotografie?		
Použil podobnú prezývku ako máš ty a vydávali sa za teba?		
Nabúral sa ti niekto na tvoj profil na facebooku, na maily alebo iných sociálnych sieťach?		

	ÁNO	NIE
16. Vypytoval sa ťa človek, ktorého poznáš len cez internet na intímne informácie alebo veci/tajomstvá, s ktorými sa zdôveruješ len tebe najbližším ľuďom?		
17. Bol si niekedy bezdôvodne vylúčený zo skupinového chatu, z online hry,, z diskusnej skupiny, fóra a podobne?		

18.Nahrával si niekedy na video niekoho, komu robia zle, jemu to prekáža ale ostatní sa na tom zabávajú?		
19.Zasielal si niekomu video alebo fotografiu s osobou, ktorá je na videu/fotografii zosmiešňovaná, je v neprijemnej situácii, je niekým napodobňovaná a podobne?		

20. Ak si na predchádzajúce otázky odpovedal aspoň jeden krát „áno,, , aký najväčší následok z uvedených to na tebe zanechalo? Označ jeden, pre teba najintenzívnejší následok.

Pocity zbytočnosti a bezvýznamnosti	
pocity hanby	
Strach, pocit ohrozenia	
Zanedbávanie povinností (školských, domácich..)	
Vnútorňý nepokoj	
Nespavosť	
Nechutenstvo	
Bolesti hlavy	

21.Zakrúžkujte, či súhlasíte resp. nesúhlasíte s daným výrokom

Vyhýbam sa komunikovaniu s ľuďmi cez internet, ktorí sú počas písania na mňa agresívni, otravní a pod.	Súhlasím / nesúhlasím
Keď sa cítim pri komunikácii s osobou cez internet psychicky vyčerpaný/ vystresovaný,	Súhlasím / nesúhlasím

ukončím komunikáciu.	
Ak ma dlhšie otravuje (neustále vypisovanie sms, mms, správy cez internet) osoba, s ktorou nechcem už viac komunikovať, zablokujem si ju.	Súhlasím / nesúhlasím
Svoj profil na facebooku mám sprístupnený len svojim priateľom	Súhlasím / nesúhlasím
Na internete som verejne nezverejnil/nezverejnila svoje osobné údaje (telefónne číslo, adresu, heslá...)	Súhlasím / nesúhlasím
Nikomu som neposlal/neposlala cez internet alebo mms video alebo fotografiu, kde som nahý/nahá, v spodnom prádle, alebo odhaľujem intímnu časť svojho tela.	Súhlasím / nesúhlasím
Nepridávam si do priateľov na sociálnych sieťach ľudí, ktorých nepoznám.	Súhlasím / nesúhlasím
Svoje heslá nehovorím/nedávam nikomu (ani najbližším osobám).	Súhlasím / nesúhlasím
Svoje heslá si aktualizujem viackrát za rok.	Súhlasím / nesúhlasím

22. Ak by si zistil, že si sa stal/ stala obeťou kyberšikanovania, na koho by si sa obrátil/ obrátila? Daj krížik na 5 osôb/organizácii, na ktoré by si sa obrátil/a.

- ☐ Rodičia
- ☐ Linka pomoci
- ☐ Spolužiaci
- ☐ Sociálni pracovníci
- ☐ Kamaráti

- ☐ Polícia
- ☐ Učiteľ/ učiteľka
- ☐ Školský psychológ
- ☐ Školský sociálny pracovník
- ☐ Využila by som livechat alebo mailovú komunikáciu s odborníkmi

Ďakujem Vám veľmi pekne za Váš čas.